

ΒΑΣΙΟΥ ΙΩ. ΦΕΙΔΑ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ
ΙΣΤΟΡΙΑ Γ΄

1. Ἀναγέννησις καὶ Ἀνθρωπισμὸς.

Ἡ μεταρρυθμισις τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἀπετέλεσε, ὡς εἶδομεν, καθολικὸν ἀΐτημα τῶν Χριστιανῶν τῆς Δύσεως ἡδὴ ἀπὸ τοῦ Ἰτ' αἰ. Αἱ μεταρρυθμιστικαὶ σὺνοδοὶ προέβαλον τὴν ἀνάγκην μεταρρυθμίσεων ἐκ τῶν ἔνδοξ, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ των, ἐνῴσοι θαρραλεῖαι θεολόγοι ὕψισαν φωνὴν διαμαρτυρίας κατεδινάσαντες (Ἰωάννης Οὐέλκλιφ, Ἰωάννης Χοὺς κ.ά.). Ἡ στροφή τῆς Δύσεως πρὸς τὰς κλασσικὰς σπουδὰς ἐπέσπευσε τὴν Ἀναγέννησιν. Τὸν Πιερράρχην, τὸν Δάντην καὶ τὸν Βοικάκιον ἐμμελήθησαν καὶ ἄλλοι λόγιοι. Ἡ φλωρεντία κατέστη κέντρον τῶν κλασσικῶν σπουδῶν χάρις εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῶν γραμμάτων ἀπὸ τῆν μεγάλην καὶ πλουσίαν οἰκογένειαν τῶν Μεδίκων. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἸΔ' αἰ. ὁ Ἐμμ. Χρυσολωρᾶς προσεκλήθη εἰς φλωρεντίαν. Αἱ ἀπόμετρα ἐνώσεως τῶν Ἑκκλησιῶν ἔφερον πολλοὺς Βυζαντινοὺς λόγιους εἰς τὴν Δύσιν. Ὁ πλάτωνιζων Γεώργιος Πληθῶν Τελιτσὸς διέμελλεν ἐπ' ὀλίγον εἰς τὴν Δύσιν, ἐνῴ δὲ Νικαίας Βησσαρίων ἐγκατεστάθη μονίμως εἰς αὐτήν. Τὴν ὄσσην πρὸς τὴν Δύσιν ἠκολούθησαν καὶ ἕτεροι βυζαντινοὶ λόγιοι ἰδίως μετὰ τὴν ἄλωσην τῆς Κων/πόλεως (1453). Ἡ Ἀναγέννησις, πεζωθεῖσα εἰς Ἰταλίαν μὲ κέντρον τὴν φλωρεντίαν, μεταλαμβάνεται καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν ταχέως διὰ τῶν γερμανῶν φοιτητῶν

των Ιταλικών Πανεπιστημίων. Αύ κλασσικιστούδας περιελήφθησαν
εἰς τὰ προγράμματα πολλῶν γερμανικῶν πανεπιστημίων. Ὁ κήρυκός
Κονράδος Μουτλάν (+ 1526) ἠγεῖτο τῶν σύμμιοντων τῆς Ἐρφούρης,
ὁ δὲ Ἐρασμὸς (+ 1536), διακρινόμενος διὰ τὴν γνώσιν τῆς λατινι-
κῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς, διὰ τὴν πολυμαθεῖαν καὶ διὰ τὴν δραστηρι-
ότητα αὐτοῦ, ἀνεδέχθη εἰς πρώτην τῶν σύμμιοντων. Ἡ θεοσύτων
ἀνθρωπιστῶν ἔναντι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως δὲν ἦτο ἡ αὐτῆ. Καθ-
τοὶ πάντες ἐπέθυμον τὴν προσαρμονίαν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὰς σύ-
χρονους ἀπαιτήσεις, ἄλλοι μὲν ἀπέφυγον δημοσίαν κριτικὴν αὐ-
τῆς, ἄλλοι δὲ ἐπέτροποντο καὶ εἰς κακοπιστοὺς ἀκδημῆ καταγορέας
κατ' αὐτῆς. Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ἀνήκον Ἴταλοι κυρίως ἀνθρω-
πιστὰς, ἐνῶ εἰς τὴν δευτέραν γερμανοί. Πάντες οἱ ἀνθρωπιστὰς
τῆς Ἀναγεννήσεως ἀνεδέχθησαν ομοφρόν πολλέμοι τοῦ σχολαστικι-
σμοῦ. Ἡ διαμάχη ἀνθρωπιστῶν καὶ σχολαστικῶν ὑπῆρξεν ὀξύτερα εἰς
Γερμανίαν. Οὕτως ἡ Ἀναγέννησις, ἐνῶ εἰς τὴν Ἰταλίαν παρεμεινε-
σθεῖτε προσευτικῶς θρησκευτικὴν χροιάν ἰδίᾳ εἰς τὴν διαμάχην ἀν-
θρωπιστῶν καὶ σχολαστικῶν.

2. Ὁ Λουθήρος καὶ τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον του.

Ἡ μεταρρυθμισις, τὴν ὁποίαν ἀνεξιμένον ἐναγωνίως εἰς πιστοὺς τῆς
Δύσεως καὶ ἡ ὁποία ἀπτοχάθησεν ἀνεπτυχῶς πολλὰς μεταρρυθμιστι-
κὰς συνδόους, δὲν ἐπραγματοποιήθη. Ὁ παπικὸς θρόνος, ἐγνωνιζόμε-
νος νὰ περιορίσῃ εἰς τὴν περιόδον τῆς παρακμῆς τῆς κατὰ τὴν κερ-
σοδὸν τῆς ἀκμῆς κτηθέντα προνόμια, ἠκολοῦθει τὴν ἐσφαλμένην τα-
κτικὴν τῶν ἀπραγματοποιήτων ὑποσχέσεων. Ἡ ἀνέγκη μεταρρυθμίσε-
ων, ἀντηχοῦσα ἀπ' ἄκρον εἰς ἄκρον τῶν ὁρίων τῆς δικαιοδοσίας τοῦ
παπικοῦ θρόνου, ἦτο ἰδιαίτερος αἰσθητῆ εἰς τὴν Γερμανίαν, ἡ ὁποία
δὲν ἠδυνήθη δι' ἐσωτερικῶς λόγους νὰ ἐκφρασθῆ τῆς κερκαμῆς τοῦ
παπικοῦ, διὰ καὶ ἡ κερκαμῆ τοῦ Λουθήρου εἶχεν ἀμέσως ἐκκλησιαστικὴν
ἀπῆχον εἰς ἀόκληρον τὴν Γερμανίαν καὶ ἀκτελέσεν ἐγερτήριον

σάβλιον εἰς ἀγῶνα κατὰ τοῦ παπικοῦ. Ὁ Μαρτίνος Λουθήρος
ἐγεννήθη τὴν 10 Νοεμβρίου 1483 εἰς Ἀυλαίμπεν τῆς Γερμανίας
καὶ τὸ 1505 εἰσῆλθεν εἰς τὸ τάγμα τῶν Ἀγουστινιανῶν τῆς Ἐρ-
φούρης, εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς ὁποίας ἐπορεύσατο. Τὸ 1508
δωροδόθη καθηγητῆς τοῦ ὑπὸ τῶν Ἀγουστινιανῶν νεωστὶ ἰδρυθέν-
τος πανεπιστημίου τῆς Βιττεμβέργης εἰς τὴν ἔδραν τῆς ἐρημνευ-
τικῆς θεολογίας. Τόσον ἐν τῇ μονῇ ὅσον καὶ εἰς τὴν πανεπιστη-
μιακὴν ἔδραν τὸν ἀπτοχάθει ἐνδομύχως τὸ πρὸβλήμα τῆς σωτηρίας
του, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ἠδύνατο νὰ δώσῃ λύσιν. Ἡ δικαιοσύνη τοῦ
θεοῦ δὲν ἦτο δυνατὴν νὰ ἱκανοποιήθῃ διὰ μόνης τῆς τυπολατρικῆς
συνήθως συμμετοχῆς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὰ ἀγαθὰ ἔργα. Παρὰ τὸ γε-
γονὸς ὅτι ὁ ἀνθρώπος κατὰ τὸν Λουθήρον πρέπει νὰ πράττῃ ἀγαθὰ
ἔργα, διότι τὰ ζητεῖ ὁ θεὸς καὶ διότι εἶναι ὑφέλιμα διὰ τοῦς
ἄλλους, δὲν δύναται νὰ σωθῆ μόνον δι' αὐτῶν. Τὸ γεγονός τῆς δι-
καιώσεως καὶ τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου θεμελιούται ὑποκειμενι-
κῶς διὰ "μ ο ν η σ τ ῆ σ π ς ο τ ε ω σ" καὶ συνελεγεῖται ἐν
τῇ συναντήσῃ τῆς πίστεως μετὰ τοῦ ἀντικειμενικοῦ παρὰγοντος
τῆς σωτηρίας, τῆς θείας χάριτος. Ἡ θεμελιώδης αὐτῆ θέσις τοῦ
Προτεσταντισμοῦ, ὁμολογηθῆ εἰς προσηλικῶς ἐμπειρίας τοῦ Λου-
θήρου καὶ καλλιεργηθεῖσα δι' ἀγλυογραφικῆς θεμελιώσεως, ἐξελί-
χθη προσευτικῶς εἰς τὴν ἀρνησιν τῆς ἐλευθερίας βουλήσεως τοῦ
ἀνθρώπου καὶ εἰς τὴν δίδακακίαν κερτ τοῦ ἀπολύτου προορισμοῦ.
Κατὰ τὸν Ἀύγουστον τοῦ 1517 ὑπεστήριξεν εἰς μελέτην του ὅτι ὁ
ἀνθρώπος διὰ τοῦ προπτορικοῦ ἀμαρτηματός ἐξυμολώθη πρὸς τὸ
κακὸν δέσπονον, ἐκ τοῦ ὁποῖου μόνον κακοὺς καρποὺς δύναται τρις
νὰ ἀναμῆν. Δύο μῆνας βραδύτερον ὁ Λουθήρος διετύπωσε δημοσίᾳ
τῆς μεταρρυθμιστικῆς θέσεως του. Ἀφοριστῆ ὑπῆρξεν ἡ ἐν Σαξωνίᾳ
ἐφαρμογὴ ὑπὸ τοῦ δουμνικανοῦ μοναχοῦ Ἰωάννου Τέτσελ τῆς παπι-
κῆς διατάξεως κερτ οἰκιοθεσιῶν χρηματικῶν προσφορῶν τῶν πιστῶν
διὰ τὴν ἀποσπερδωσιν τοῦ κακοῦ τοῦ ἀπ. Πέτρον εἰς Ρώμην ἔναντι παπικῶν συγχω-

ροχρηρίτων. Ὁ Λουθήριος, διαφωνῶν μὲν κατὰ τὴν θουαρίαν κατὰ πρὸς τὴν πρῶτην τῶν συγχωροχρερίτων, ἀπεφάσισε νὰ θέσῃ ζήτημα διὰ τῆς θουαοκαλήσεως κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ἑορτῆς τῶν ἀγ. Πέτρων εἰς τὸν φερῶνυμον καὶ τῆς Βιττεμβέργης τῶν περιφερίων 95 θέσεων, αἰ ὁμοίως συνετέλεθησαν δι' εὐνοήτους λόγους εἰς μετρίκαδὴ μορφήν. Κατ' αὐτῆς, ὁ πᾶπας ἤδυνάτω νὰ συγχωρῆ μόνον τὰς ὑπερῶν ἐπιβολῆ- θέσεως κανονικῆς πολιτικῆς, ἢ κατὰ τὴν ἀφῆκε δύνάτω νὰ νοσηρῆ μὲ- νον ὡς ἔκφρασις τῆς θέσεως φιλευσπλαγγύου, εἰς τὴν ἵσῶσαν συμ- μετέχει πᾶς τῶν ἡ ἰσοσῶσαν καλῶς χριστιανῶς κατ' ἕνευ συγχωροχρε- ρίτων, τὰ συγχωροχρερίτια δὲν ἔδυνάτω νὰ ἀταλεψῶν τὴν ἐνοχήν, κατὰ δὲν εἴναι δυνατόν νὰ ἰσχύσῃν καλῶς μὲν διὰ τὰς ἐν τῇ καθαρτηρίῳ πυρὶ ψυχῆς. Αἱ θέσεις, κατὰ τὴν ἵσῶσαν μετρίκαδῆς, προ- ἐκλάσαν μετρίκαδῆ ἀποστολήν, ἀλλ' οὐδέποτε ἄριστον ἀντέδρασαν. Αἱ κατὰ τῶν συγχωροχρερίτων ἴσῶσι θέσεις τοῦ Λουθήρου διεδοκίμασαν τα- χέως μετὰ γερμανικῆς μετριοφροσύνης εἰς τὰς κυριωτέρας τάξεις τῆς Γερμανίας κατὰ κατέστησαν προσφιλέας ἀνδραγαθίας. Ὁ καθολικὸς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἰνγκολντράτης Ἰωάννης Ἐκίλιος εἰς τὸ ἔργον τοῦ "Ὁρθόδοξοι" διετέλεσαν ἀντιρροήσεις διὰ τὴν ἐρῶν τῶν θέσεων τοῦ Λουθήρου. Ὁ Λουθήριος ἀπήντησεν εἰς τὰς ἰντερροήσεις τοῦ Ἐκίλιου διὰ τὸ ἔργον τοῦ Ἄ σ τ ε ρ ὅ σ κ ο λ κατὰ ἐπέφη- γησε τὰς θέσεις του διὰ πραγματικῶς, τὴν ὁμοίως ἀπέστειλεν εἰς Ρώμην. Οἱ ἀνθρωπιστικῶς τῆς Γερμανίας ὑπεδοκίμασαν μὲ ἐνθουσιασμῶν τὰς θέσεις τοῦ Λουθήρου, ὁ δὲ καθολικὸς τῆς ἀλλογενικῆς φιλολογί- ας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βιττεμβέργης φιλολογῶν Μελέγχωσεν ἀνε- δεκχθῆναι εἰς θερμῶν ὑποστηρικτῆν του. Ὁ Λουθήριος εἶχε συνδεθῆναι με- τὰ τῶν ἀνθρωπιστῶν, ἠρῶν τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἀλλογενικῆς γλώσσης (1517-1519), ἔλαβε τὸ ἐλλογενικὸν ὄνομα Ἐλευθέριος κατὰ ἀνεφώθησεν ποτε πάλιν ἐνθουσιασμῶν ἠρῶν τὸν ἔλαβε "Ἐλλογενες". Ὁ πᾶπας ἐζή- ησε τὴν μετρίκαδῆν τοῦ Λουθήρου εἰς Ρώμην, ἐλλὰ τῇ μεσοδωρῆσει τοῦ ἠγεμόνος τῆς Σαξωνίας φειδερίκου τοῦ ἰσοφῶ ἀπεφασάθη ἢ ὑ-

πὸ τοῦ γενικῶν ἀρχηγῶν τοῦ Τάγματος τῶν Δομιλικῶν κατὰ τὴν ἀπο- του Βυβλῆ Κριετῶνου κρῶσις ἐν Ἀύγουστῳ (φθινὸπτωρον 1518). Ὁ Λου- θριος ἐπέμειλεν ὅτι αἱ θέσεις αὐτοῦ δὲν ἀντέδρασαν πρὸς τὴν ἐ- πκοσμεν ἐυδοκίμασαν τῆς Ἐκκλησίας κατὰ πρὸς τὰ παπικῆ δεκρετῆ- λια κατὰ ὅτι τὰ μιστήρια ἀνταρῶν τὴν δύνάτω κατὰ τὴν ἀποτελεσμά- τυκῆτητα μόνον ἀπὸ τὴν ἵσῶσαν τοῦ μετέχοντος, ἀλλ' ὑπεροχῆθη ὅτι ἐς τὴν ἵσῶσαν ἔκν κατὰ οἱ ἀντεπῶν τοῦ ἔργου τοῦτο. Συνέ- ταξεν ἔκκλησίαν πρὸς τὸν πᾶπαν κατὰ ἐζήτησε τὴν κρῶσιν του ἀπὸ οἰκουμενικῆν σὺνοδον. Ὁ πᾶπας δὲν ἰεζέδωκε βοῦλλῶν διὰ τῆς ἵσῶσις κατὰ τὸν 41 προτεσίσεις ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Λουθήρου κατὰ διετέλεσε τὴν κατὰ τὸν αὐτῶν (15' Ἰουνίου 1520). Ὁ Λουθήριος ἀπῆν- ησε δι' ἐτέρας κατὰ τῶν. Ἀνακοίνωσις ἔθουοκαλλήθη εἰς τὸν καὶ τῆς Βιττεμβέργης, διὰ τῆς ὁμοίως προσεκαλοῦντο πᾶντες εἰς τὴν ἰσοφῶσαν ἐκτελεσῶσι τῶν θανατικῶν πολυῶν διὰ τὴν κατὰ τὸν κῶσις κανονικῶν δικαίων κατὰ συγγραμμάτων τῆς ἀρχαλατικῆς θεο- λογίας. Ὁ Λουθήριος προσεχόμενος ἔρριψεν εἰς τὸ πῦρ τὸν κῶσις κατὰ τοῦ Κανονικοῦ δικαίου, εἰπὼν "Ἐπειδὴ τὴν ἀλλοθεν τὸν θεο- οῦ ἔφθευρας, φῆρετ' οε Κῆριος σήμερον ἐν τῇ πυρὶ τὸ τῶν". Τὰ γε- γονῶτα διαδιδόμενα ταχέως εἶχον δημοσυργῆσαι ἀναβρασμῶν εἰς τὸς πιστοίς. Τὰ συγγράμματα τοῦ Λουθήρου ἔγιναν ἀνδραγαθία. Ἡ τῆσις τῶν ὁμοίως ἠρῶν. Τὸ θέρος τοῦ 1521 ἀπῆρῶνε διακῆρῶσι. Ἡ ἵσῶσις τῶν χριστιανῶν εὐνεκεν τῆς Γερμανίας περὶ τῆς ἀνεγεν- ησεως τοῦ χριστιανικοῦ κρῶτους" κατὰ μετ' ὁμοίως ἔγραψε τὴν πραγ- ματικῶν "Περὶ τῆς Βαβυλωνιακοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἐκκλησίας". Ἐς αὐ- τὰ ὑπεδωκεν τὸν ὁμοίως θερμῶν ἔχοντων κατὰ εἰς τὴν Ἐκκλησί- ας κατὰ εἰς τὸ κρῶτος, ἀπορροφῆται τὴν ἀρχαίαν τοῦ κλήρου, τὴν μετουσίωσιν ἐν τῇ θ. εὐχαριστικῇ κατὰ πᾶντα τὰ μιστήρια πάλιν τοῦ Βασιλείου, τῆς θ. εὐχαριστικῆς κατὰ μέρους τῆς Μετανοίας κατὰ προτεσίσει θέλειαν καλῶν εἰς ἀμφοτέρων τῶν στοιχερίων. Ὁ Λου- θριος ἐζέθεσε πρὸς τὸν πᾶπαν ὁμοίως τὴν διδοσκαλλῶν του εἰς τὸ

πολιτών. Ο Λοδθης, διαφωνών ριζικά με τους κληρικούς προς την πράξιν των συγχωροχαρτίων, απέφασκε να θέσθ ζήτημα δια της Συνοδικής κατά την παραμονήν της εορτής των Αγ. Πάντων εις τὸν φερώνυμον ναὸν τῆς Βιτεμβέργης τῶν περιφημῶν 95 θέσεων, αἱ ὁποῖαι συνετέχθησαν δι' εὐνοήτους λόγους εἰς μετρικασθῆ μορφήν. Κατ' αὐτάς, ὁ πάπας ἠδύνατο νὰ συχωρή μόνον τὰς ὑπ' αὐτοῦ ἐπιβληθείσας κανονικὰς παύσεις, ἡ παπικὴ δ' ἄφες δύναιτο νὰ χορηγή μόνον ὡς ἔκφρασις τῆς θέσεως φιλευσπλαγχνίας, εἰς τὴν ὁποῖαν συμμετέχει πᾶς τῶν ἡοσθωνῶν καλῶς Χριστιανός καὶ ἔνευ συγχωροχαρτίων, τὰ συγχωροχάρτια δὲν δύνανται νὰ ἀπαλειφῶν τὴν ἐνοχίαν, καὶ δὲν εἴπωσι δύνασθαι νὰ λοχίσωσι πολλὰ μᾶλλον δια τὰς ἐν τῷ καθαρτηρίῳ πυρὶ ψυχάς. Αἱ θέσεις, καὶτοι ἦσαν μετρικασθῆς, προεκλάσσαν μεγίστην ἀδοξίαν, ἀλλ' οὐδέμιν ἄμεσον ἀντιέφρασαν. Αἱ κατὰ τῶν συγχωροχαρτίων ὅμως θέσεις τοῦ Λουθήρου διεδόθησαν ταχῶς μετὰ γερμανικῆς μεταφράσεως εἰς τὰς κυριώτερας πόλεις τῆς Γερμανίας καὶ κατέστησαν προσφιλεῖς ἀνδύνασμα. Ὁ καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἰνγκολόπτης Ἰωάννης Ἔκκος εἰς τὸ ἔργον του ἠοβαρίσκου διέτιπωσεν ἀντιρροήεις δια τὴν ὀρθότητα τῶν θέσεων τοῦ Λουθήρου. Ὁ Λοδθης ἀπήντησεν εἰς τὰς ἀντιρροήεις τοῦ Ἐκκου δια τοῦ ἔργου του Α ε τ ε ρ τ ο κ ο ι καὶ ἐπέστη γησε τὰς θέσεις του δια πραγματοποιείας, τὴν ὁποῖαν ἀπέστειλεν εἰς Ρώμην. Οἱ ἀνθρωπισταὶ τῆς Γερμανίας ὑπεδέχθησαν με εὐνοιασμοῦν τὰς θέσεις τοῦ Λουθήρου, ὁ δὲ καθηγητής τῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βιτεμβέργης Φάβριος Μελίχθων ἐνεδέχθη εἰς θερμὸν ὑποστηρικτήν του. Ὁ Λοδθης εἰχε συνεσθῆ μετὰ τῶν ἀνθρωπιστῶν, ἠρξάτο τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς γλώσσης (1517-1519), ἔλαβε τὸ ἐκκλησιαστικὸν ὄνομα Ἐλευθέριος καὶ ἀνεσθῆνησθε πρὸς κλήρης ἐνθουσιασμοῦ πλινόμεθα ὄνομα Ἐκκλησιολόγος. Ὁ πάπας ἐζήτησε τὴν μεταβάσιν τοῦ Λουθήρου εἰς Ρώμην, ἀλλὰ τῷ μεσολαβήσασαι τοῦ ἡγεμόνου τῆς Σαξωνίας φρειδερίκου τοῦ Σοφοῦ ἀπεφασάσθη ἡ ὑ-

187
πὸ τοῦ γενικοῦ ἀρχιεποῦ τοῦ Τάγματος τῶν Δομινικανῶν καρδινάλιου Βυμᾶ Καγετόνου κρόσις ἐν Ἀγούστη (φθινόμενον 1518). Ὁ Λοδθης ἐπέμειλεν ὅτι αἱ θέσεις αὐτοῦ δὲν ἀντίκεινται πρὸς τὴν ἐκδοχὴν διδασκαλικῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ πρὸς τὰ παπικὰ δεκασθῆλια καὶ ὅτι τὰ μυστήρια ἡντιοῦν τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀποκλειστικότητα μόνον ἀπὸ τὴν πῶσιν τοῦ μετέχοντος, ἀλλ' ὑπεσθῆθη ὅτι εἰς τὴν οὐκ ἐν καὶ οὐ ἀντιστασθῆς του ἔπρασσον τοῦτο. Συνεταξεν ἔκκλησιον πρὸς τῶν πάπαν καὶ ἐζήτησε τὴν κρόσιν του ἀπὸ ἐκκλησιαστικῆν σφύρασιν. Ὁ πάπας δὲν ἔδέσθεκε βοῦλάσαν δια τῆς ὁποῖας κατεδίκασθε 41 προτάσεις ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Λουθήρου καὶ ἐπέτασε τὴν καῦσιν αὐτῶν (15' Ιουνίου 1520). Ὁ Λοδθης ἀπήντησε δι' ἐτίερας καύσεως. Ἀνακρίνωσις ἐθυροκολληθῆ εἰς τὸν ναὸν τῆς Βιτεμβέργης, δια τῆς ὁποῖας προσεκαλοῦντο πᾶντες εἰς τὴν τοποθεσίαν ἐκταξείσεως τῶν θανατικῶν πινῶν δια τὴν καῦσιν τοῦ κώδικος Κανονικοῦ Δικαιοῦ καὶ συγγραμμάτων τῆς σχολαστικῆς θεολογίας. Ὁ Λοδθης προσεσθῆμενος ἔφρυσεν εἰς τὸ πῦρ τὸν κώδικα καὶ τοῦ Κανονικοῦ Δικαιοῦ, εἰπὼν ἠἘπειθῆ τὴν ἀθήσειαν τοῦ Θεοῦ ἔφρασις, φερεῖ σε Κύριος σήμερον ἐν τῷ πυρὶ τοῦτῷ". Τὰ γονότα διαδιδόμενα ταχῶς εἰχον δημιοσγησασαι ἀναβρασμοῦν εἰς τὸς πιστοῦς. Τὰ συγγράμματα τοῦ Λουθήρου ἔγιναν ἀνέφραστα. Ἡ τῆς τῶν ὁποῖων ἠἔξανε. Τὸ θέρος τοῦ 1521 ἀπηθῆσυνε διακήρυξιν ἠἘπὸς τοῦς Χριστιανοῦς εὐγενεῖς τῆς Γερμανίας περὶ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ κρῆτους" καὶ μετ' ὀλίγον ἔγραψε τὴν πραγμασίαν ἠἘπερ τῆς Βαβυλωνείου ἀλίμασσίας τῆς Ἐκκλησίας". Εἰς αὐτὰ ὑπεδεικνύεται τρόπος θερασείας τῶν ἐχθρῶν κακῶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὸ κρῆτος, ἀπορρίπτει τὴν ἀγαμίαν τοῦ κλήρου, τὴν μεσοσάσιν ἐν τῷ θ. εὐχριστιανισμῷ καὶ πᾶντα τὰ μυστήρια κλήρου τοῦ Βασιλείματος, τῆς θ. εὐχριστιανίας καὶ μέρους τῆς Μετανοσίας καὶ προτείνει θέσαν κοινωσίαν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν στοιχείων. Ὁ Λοδθης ἐξέσθεσε πρὸς τὸν πάπαν ὄλην τὴν διδασκαλικῶν του εἰς τὸ

έργον Περὶ τῆς Χριστιανικῆς ἐλευθερίας". Ὁ πᾶσις λέων ἐξέδωκε τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1521 βοῦλλαν, διὰ τῆς ὁποίας ἐνεθροῦντο τὸν Λουθήρον. Ἡ ἀπέκλιση τοῦ Λουθήρου εἶχε τὸν τίτλον κατὰ τῆς βοῦλλας τοῦ Ἀντιχρίστου". Ἡ ρῆσις εἶχε συνεπείθεσθαι κατὰ τὸ σχῆμα εἶχε τὸν ἴδιον διανοηθῆσθαι, διότι μετὰ τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ εἶχε τὸν ἴδιον ἐκδοκίμασε τὸν ἄγνωστα τῆς μεταρρυθμίσεως.

3. Ἡ Μεταρρυθμίσις εἰς Γερμανίαν.

Ἡ περαιτέρω πορεία τῆς Μεταρρυθμίσεως ἐτήρητο ἕως τὴν θῆσιν τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων ἐναντι τῆς κατικῆς ἀποφάσεως κατὰ τοῦ Λουθήρου. Εἰς τὴν δόξαν τῆς Βοματίας (1521) θῆσται κατὰ τὸν ὁ νεαρός αὐτοκράτωρ Κάρολος Ε' (1519-1556) κατὰ τὸ κατικὸς ἡγεμόνος Ἀλέξανδρος. Ὁ Λουθήρος, ἀνηθῆς νὰ ὑπακούσῃσθαι, κατέβηκεν. Ἰδὲ ἐκδοθέν αὐτοκράτορικὸν βίβηγμα προέγραψε τὸν Λουθήρον κατὰ τοῦ ἐμμένοντος ὁποδοῦς του κατὰ δόξαν τῆν δημοσίαν καὶ τῶν συγγαμμάτων του. Ὁ Λουθήρος, μεταμφεσθῆσθαι τὸν προστάτου του φελερέκου τῆς Σαξωνίας εἰς ἰκτίστην ὑπὲρ τὸ ὄνομα Γεώργιος, ἐκρίτετο εἰς τὸ φροῦριον τῆς Βαρτιβοργης, τὸ ὁποῖον ἠνθῆσε τῆτον ('Απρίλιος 1521 - Μάρτιος 1522) κατὰ μετέφρασεν εἰς τὴν γερμανικὴν τὴν Ἁγ. Γραφήν. Ἡ μακρὰ ἀπουσία τοῦ Λουθήρου κατέστησε τὴν Βιτεμβέργην κέντρον ταραχῶν. Οἱ ὁποδοῦς του μετέφρασθῆσθαι τὸν καθηγητήν Κάρολοττι εἰσῆγγερον νέας καλνοτομίας. Προέβησαν εἰς μεταρρυθμίαν τῆς θ. λειτουργίας, κατήρησαν τὸν μοναχικὸν βίον κατὰ κατέστησαν τὸν γῆμον τῶν κληρικῶν ὑποχρεωτικὸν. Ἐκ τῶν γεγονόντων αὐτῶν ἐπωφελεθῆσθαι οἱ χωρικῶς, οἱ ὁποδοῖοι, δεχθῆσθαι τὰς ἰδέας τοῦ Λουθήρου κατὰ δὲ δὲ δὲ δὲ τῶν ρωμαιοκαθολικῶν ἡγεμόνων, ἐκνεοστῆσθαι. Κατέστησαν πᾶσι τῶν ἡγεμόνων κατὰ ἐκτελεσθῆσθαι τὰ κληρικὰ κατικὰ μοναστήρια ἐντὺ μετὰ τῶν χωρικῶν συνετέθησθαι κατὰ πᾶσι. οἱ κληρικῶς (Π 6-Λ ε μ ο ς τ ῶ ν Χ ω ρ ι κ ῶ ν). Ὁ Λουθήρος συνετέθησθαι εἰρη-

189
την. Ἐντὺ ὅμως οἱ ὁποδοῦς τοῦ Λουθήρου ἐδὲκοντο, ὁ φάλιππος Μελάγχθων ἐσυστηματοποίησε τὰς θεμελιώδεις θέσεις τῶν μεταρρυθμιστῶν εἰς τὸ ἔργον του "Κολνοὶ τόποι" ἢ "Ἐπισημῶσις θεολογικῶς" (1521). Ἡ κατὰ τῆς δὲ δὲ δὲ δὲ τῶν Λουθήρου ἐπέθεσις τοῦ Ἐρρίκου δὲν ἠλάττει τὰ πρῶτα. Ὁ νέος πᾶσις Ἀδριανός Δ' (1522-1523) προέτεινε τὴν σέγκλησιν οἰκουμηνικῆς συνόδου ἐν Γερμανίᾳ κατὰ ἐξήτησε τὴν ὑπὲρ τῶν ἡγεμόνων ἐφαρμογὴν τοῦ δὲ δὲ δὲ δὲ τῆς Βοματίας, ἀλλ' ἢ ἐφαρμογὴ αὐτοῦ ἐδέχθη ἐσχερῆς. Ὁ πᾶσις τῶν Χωρικῶν ἐμμένετο εἰς ὁλοκληρὸν τὴν Γερμανίαν κατὰ κατεπλήγη δὲ τῶν ὁποδοῦν (1525). Ἐπὲρ τῶν μεταρρυθμιστῶν ἐξέδηλῆθη ὁ ἡγεμόν τῆς Ἐσσης φάλιππος ἐν συμφωνίᾳ μετὰ τὸν ἄδελφόν κατὰ δὲ δὲ δὲ δὲ τὸν φελερέκου τῆς Σαξωνίας Ἰωάννην τὸν Ἰταθέρν. Ὁ φάλιππος τῆς Ἐσσης δὲ δὲ δὲ τῆν παλαιὰς λατρετικῆς περλοσίας κατὰ τὴν κατὰ τῆς παλαιὰς λατρετικῆς, ὁ δὲ Ἰωάννης τῆς Σαξωνίας δὲ δὲ τῆν εἰσαγωγὴν τῆς νέας λατρετίας τῶν μεταρρυθμιστῶν. Παρεμφερῆ μετὰ ἐλῆθησθαι εἰς πᾶσις ἡγεμονίας. Ἡ δόξαν τοῦ Σπύερ (1529) ἀπηθῆσθαι τὴν περαιτέρω δὲ δὲ δὲ τῆς μεταρρυθμίσεως μετὰ τῆς συγκαλήσεως συνόδου, εἰς δὲ τὰς δεχθῆσθαι ἴδιον αὐτὴν ἡγεμονίας ἐπέθεσε τὴν ἔνοχην πρὸς τὴν παλαιὰν λατρετικῶν. Οἱ ὁποδοῦς τοῦ Λουθήρου ἡγεμόνες κατὰ οἱ ἀντιπροσώποι τῶν πᾶσις δὲ δὲ δὲ τῆς μεταρρυθμίσεως ἐνεκα τοῦτου " Δ λ α μ α ρ τ υ ρ δ μ ε ν ο λ ι " (PROTESTANTEN), κατὰ ἐπεφάσθαι νὰ συγκατησθῶν σὺν δὲ δὲ δὲ πρὸς κολοδὸν ἄγνωστα. Ὁ φάλιππος τῆς Ἐσσης προσητέθησε νὰ προσεταιρισθῆ κατὰ τὸς ὁποδοῦς τοῦ μεταρρυθμιστοῦ τῆς Ἐλβετίας Οὐάριχου Ζβιγγ-λίου, ἢ συζητήσθαι ὅμως Λουθήρου κατὰ Ζβιγγλίου εἰς Μαρβούργον (1529) προσέκρουσεν εἰς τὰς ἀκράσας θέσεις τοῦ τελευταίου ὡς πρὸς τὴν θ. εὐχαριστίαν. Ἡ δόξαν τῆς Αὐγούστου (1530), εἰς τὴν ὁποδοῦν παρῆσθαι αὐτοπροσώπως ὁ αὐτοκράτωρ, ἐπέθεσε τὴν εἰρηγήν κατὰ τὴν ἔνωσιν, ἀλλ' οἱ διαμαρτυρημένοι ὑπέβαλαν Λουθή-

5

πανλικήν ὀμολογίαν πρώτως συνταχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ φιλόσοφου Μελάγχθωνος (Μ' Α' ὑ γ ο υ σ τ α ς α ' Ο μ ο λ ο γ ι α ς α"). Κατ' ἐντολήν τοῦ αὐτοκράτορος συνετέθη ὑπὸ καθολικῶν θεολόγων ἡ Μ' Α' ν α ς ρ ε σ τ ῆς τῆς Αὐγουσταίας ὀμολογίας, ἀλλ' ὁ Μελάγχθων ἐπήντησε διὰ τῆς Μ' Α' π ο λ ο γ ι α ς α". Οἱ Προτεστάνται ἠγεμόνες ἀπεχθόσαν, οἱ δὲ ρωμαιοκαθολικοὶ ἠγεμόνες διέταξαν τὴν ἐντολὴν ὑπομείνειν προσημείως ἀναδρομικὴν ἴσχον τοῦ διατάγματος τῆς Βορματίας, τὴν ἔχοντων πασῶν τῶν εἰσυχθεῖσων εἰς τὴν Ἀστρεβίαν καυνοτήτων καὶ τὴν πλῆρη ἀπαγόρευσιν τῆς μεταρρυθμίσεως. Ὅτι δὲ προτεστάνται ἠγεμόνες καὶ ἔνδεκα πᾶσις ἴδρυται πρὸ τῆς ἐκποῆς τῆς τεθείσης προσημείως τῶν " σ δ ν δ ε σ μ ο ν τ ῆ ς Ι υ α λ κ ε λ δ η ς ". Διὰ τὴν παρῆσιν ἐνισχύσας εἰς τὴν αὐτοκράτορα ἐναντίων τῶν τοῦρκων ἔθεσαν ὡς ὄρον τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς κατ' αὐτῶν ἐπιμείνης διαδικασίας. Ἡ ἐπικολουθήσασα μακρὰ εἰρήνη ἠνθισσε τὴν ἐπέκτασιν τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἡ ὑπὸ τοῦ πάπα Πάδου σὺγκλητικὸς συνέδριον (1536) διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος προσέκρουσε εἰς τὴν ἐπιμείνειν τῶν προτεστάντων, οἱ ὅποιοι ἐσημοσέυσαν τὴν " Σ μ α λ κ α λ δ λ κ ε ἤ ρ θ ρ α" καὶ διετίθησαν τῆς ἀντιθέσεως αὐτῶν πρὸς τὴν ρωμαιοκαθολικὴν διδασκαλίαν. Τὸ 1538 ὁ αὐτοκράτωρ Κρόδος Εἰ δὲ ἀδελφός του φερδινάνδρος καὶ τινες ἐπίσκοποι καὶ ἠγεμόνες ἔστρεψαν τῶν " σ δ ν δ ε σ μ ο ν τῆ ς Ν υ ρ ε μ β ε ρ γ η ς" (1538). Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἀπεφύγη δι' ἐκτελέσθην ὑποχωρήσεων εἰς τὴν δόλιαν τῆς φραγκοσύτης (1539). Αἱ συζητήσεις ὅμως εἰς τὴν δόλιαν τῆς Ρατιβόωνης (1541), παρὰ τὴν ἐπελθοῦσαν συμμαχίαν εἰς παλαιὰ σημεῖα, διεκρίθησαν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ πάπας ἐγνωστοποίησε τὴν σὺγκλητικὴν διὰ τὸ 1545 τῆς ἀπὸ παλαιῶν ἐπιμειν προγραμματιστομένης συνόδου ἐν Τριδέντῳ (1542), ἀλλ' οἱ προτεστάνται ἠρνήθησαν νὰ συμμετέσχον (1545). Τὴν 18 φεβρουαρίου 1546 ἀπέθανεν ὁ Μερτίνος Λοθάρδος Χωρὸς νὰ ἴδῃ ἐκραγέντα τὸν ἐμφύλιον Ι μ α λ κ α λ δ λ κ ε δ ν κ δ λ ε μ ο ν, ὁ ὅποιος ἐκηρύχθη τὴν 20 ' Ιουλίου 1546. Οἱ προτεστάν-

ται ἠγεμόνες ἠτήθησαν, ὑπεσχέθησαν δὲ νὰ ἀνεγνωρίσουν τὴν ἐν Τριδέντῳ σὺνδον καὶ νὰ στείλουν ἀντιπροσώπους. Ἡ δειυθότης τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος ἀντιμετωπίσθη εἰς τὴν δόλιαν τῆς Αὐγουστίας (1548). Οἱ ρωμαιοκαθολικοὶ προσέβησαν εἰς παραχωρήσεις τινὰς πρὸς προτεστάντας (γέμιας κληρικῶν, μετὰδῶνις ἐξ ἐμποτίων τῶν στολιχέων). Ἡ δειυθότης αὐτῆς ἦτο προσωρινή (INTERIM) καὶ θὰ ἴσχυε μέχρι τῆς ἐκδόσεως τῶν ἀποφάσεων τῆς συνόδου. Κατὰ τῆς προσωρινῆς αὐτῆς συθμίσεως ἀντιέδρασαν κυρίως αἱ ἠγεμόνας τῆς Β. Γερμανίας, ἐτωμαθῆθησαν δὲ τοῦ πολέμου τοῦ αὐτοκράτορος κατὰ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Τουρκίας διὰ νὰ τὴν ἀνατολέων. Ἡ συθμικὴ τοῦ Π α σ σ α δ ο υ ἀποκατέστησε τὴν εἰρήνην καὶ προέτεινε νῆαν δειυθῆσιν τοῦ ζητήματος εἰς τὴν δόλιαν τῆς Αὐγουστίας (1555). Παρὰ τὰς ἀντιθέσεις ἐλήθησαν σημαντικὰς ἀποφάσεις. Πᾶσα μὲν ἡ μέχρι τῆς συθμικῆς τοῦ Πασσάδου δειυθῆσασ ἐκκλ. περιουσία περιήρητο εἰς τοὺς προτεστάντας, οἱ ὅποιοι ἀνεγνωρίσθησαν ἐπίσης, οἱ δὲ ἠγεμόνες ἔλαβον " τὸ δικαίωμα τῆς μεταρρυθμίσεως" δυνάμενοι νὰ ἐπιβάλουν τὴν πίστιν αὐτῶν εἰς πᾶντας τοὺς ὑπηκόους τῆς δικαιοδοσίας των (HUIUS RELIGIO EIVS RELIGION). Οἱ ἀρνούμενοι ἠδύνωντο νὰ καταφύγουν εἰς ἔτεραν ἠγεμονίαν χωρὶς νὰ ἀπολέσουν τὴν περιουσίαν των. Τὸ σχίσμα κατέστη ὀριστικόν. Ὁ προτεσταντισμὸς ἀνεγνωρίσθη καὶ ἐσημοσάσθη ἐν Τερμανίῳ, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα του εἶχεν ἦδη διαδοθῆ καὶ εἰς ἄλλας χώρας.

4. Ἡ μεταρρυθμίσις εἰς Ἑλβετίαν. Ζβόγγλιος καὶ Καλβίνος.

α) Οὐάριχος Ζβόγγλιος. Συγχρότως πρὸς τὴν μεταρρυθμιστικὴν δόξιν τοῦ Λουθήρου εἰς Γερμανίαν καὶ διὰ τὴν αὐτὴν ἀφορμὴν ἐξερράγη ἡ μεταρρυθμίσις καὶ εἰς Ἑ λ β ε τ ς α ν, ἡ ὅποια εἴχε πρὸ τινος ἀποσπασθῆ ἀπὸ τὴν Γερμανικὴν αὐτοκράτορίαν (1499). Ἡ γέτης ἀνετέθη ὁ Ο ὑ ἶ ρ τ χ ο ς Ζ β ς γ λ λ ο ς, ὁ ὅποιος

ος έγεννηθη έν Βιλιτιχίους της Έλβετίας (1484), έλαβεν ένθρωνα-
 στικήν μόρφωσιν, έχειροτονήθη κληρικός και έτοκοθετήθη κατ' άρχάς
 εις Άνωσιντελν και έττα εις τόν καθεδρικόν καθν της Ζυριχης
 (1518). Η πάλαισις συγχωροχερτων υπό του φραγκλοκαυοθ μοναχοϋ
 Βερνάρδου Σαμψών προεκάλεισε την άγνανκτησιν αυτού. Ημπίδισε την
 εισοδον του Βερνάρδου εις Ζυριχην και διετέκνωσε γενικωτέρως με-
 ταρρηθιστικώς ιδέας. Αί παρεμβάσεις του έπισκοπου Κωνσταντίας Ού-
 γου επέτυχον, ό δε Ζβίγγλιος ηθέλωσε κατέρησιν της νηοτείας και
 της άγχιμίας των κληρικών και δισόθωσιν της Έκκλησίας επί τη βί-
 σελ της Άγ. Τροφής. Είς τό έργον του "Α. Ρ. Χ. Ι. Τ. Ε. Λ. Η. Σ." (1522)
 επέτεθη κατά του παπικού θεοισϋ και ύπεστηρίξε την άπείριστον αϋ-
 θεντιαν της Άγ. Τροφής εις ζητήματα πίστεως. Τά μοναστήρια και-
 τηρηθήσαν και έχρησιμοποιήθησαν ως εκπαιδευτήρια, η θ. λειτουρ-
 γία περιεκότη, η θ. μετάληλις υπό τά δύο στοιχεία έδίδετο τετρά-
 κωτακωτα. Η θ. είρημισία και τό βέπτισμα άπεφυμνύθησαν του
 μυστηριακού χαρακτήρος και έθωρηθήσαν η μέν πρώτη έπιλή άνάμνη-
 σις του πείθους του Κυρίου, τό δε δεύτερον ως έξωτερικόν σημεϊον
 της εισοδου εις την χριστιανικήν κοινωνίαν. Η ρωμαλοκαθολική λα-
 τρεία άπηγορέθη αϋστηρως (1529). Τό παρόδειγμα της Ζυριχης η-
 κολούθησαν και έτερα καντόνια. Έτεροβγή έμφύλιος πόλεμος (1531).
 Είς την μέχην έν Κάπελ έφανεύθη ό Ζβίγγλιος, ένω εις την μέχην
 του Μέντολιγκεν οι Ζβιγγλιανοί ητήθησαν. Η ύπογραφήσε ειρήην
 παρέσχε την δυνατότητα εις τά κυρίαρχα καντόνια να έπαρασώσουν
 διά την πίστιν και έθεσε τέρμα εις την διδασκν της μεταρρηθι-
 σεις, άλλα τό έργον του Ζβιγγλιου συνέχισεν ό Καθβίνος.

β) 'Ο Ίωάννης Καθβίνος έγεννηθη εις Νουαγιών της Πικαρδίας
 της Γαλλίας (1509) έσοδόσασ εις Παρισίους, έμάθη μοναχός εις η-
 λικίαν 18 έτων και διεπνεύετο υπό μεταρρηθιστικών ιδεών. Συνεδέ-
 θη συμπαισιμώς με την μεταρρηθισιν εις Έλβετιαν, διότι διεπ-

χόμενος έν Γενεύης έδέχθη την πρότασιν του ηγέτου των μεταρρη-
 θιστών Γουλιέλμου φαρδλ να παραμεσν ης κήρυξ εις Γενεύην. Η
 μεταρρηθισιν είχε διεσοδύσει και κυριαρχήσει εις Γενεύην (1535),
 άλλα η υπό του Καθβίνου έπιβληθεία αϋστηρότης ηθών διά της πα-
 ρακολοθήσεως και του ίδιωτικού βίου των πιστών προεκάλεισεν άν-
 τίστασιν. 'Ο Καθβίνος και ό φαρδλ ηναγκάσθησαν να διαφύγων εις
 Στρασβοϋργον (1538), άλλα μετά τριετιαν (1541) έκλήθησαν πάλιν
 εις Γενεύην. 'Ο Καθβίνος έξέδωκε τάς "Έκκλησιαστικώς διατάξεις"
 και επέβαλεν αϋστηρότητα ηθών, άπαγορεύσεως και τάς θέσας εισέ-
 τι τέρωσις των πιστών. Είσαγγαγε κληρικολαϊκόν συμβούλιον ("κον-
 σιστόριον") διά την παρακολούθησιν και τό αϋστηρδν έλεγchon της
 πίστεως και του ήθικου βίου των πιστών. Οι παραβάται έστεροϋν-
 το της θ. κοινωνίας, ει δε ύποπείτοντες εις σοβαρά παραπτώματα
 η βαρεία άμαρτήματα (βλασφημία, μοιχεία κ.ά.) παρεβίδοντο εις
 τάς πολιτικές άρχάς και έτιμωροϋντο δι' αϋστηροτέτων ποινών, μη
 έξαιρουμένης και της θανατικής ποινής. Τό 1559 ό Καθβίνος ύδρου-
 σεν διά την άνωτέραν έκπαίδευσιν λεροκηρδικών Άκαδημιάν, η ό-
 ποία κατέστη και πνευματικόν κέντρον των μεταρρηθιστών της Έλ-
 βετίας. 'Ο Καθβινολογός διεδόθη και εις Άγγλίαν, 'Ολλανδίαν και
 εις τινας ήγεμονίας της Γερμανίας. 'Ο Καθβίνος έπηρεάσθη εις
 ώρισμένα σημεϊα της διδασκαλίας του υπό τον Λούθηρον και τον
 Ζβίγγλιον. Έδέχθη, ως ό Ζβίγγλιος, ότι ό άρτος και ό οίνος
 της θ. εύχαριστίας άπλώς συμβολίζουσι τό σώμα και τό αίμα του
 Κυρίου, άλλα έδέχθη, ως ό Λούθηρος, ότι κατά την μετάληψιν ό
 Ιησοϋς Χριστός κοινωνει πραγματικώς μετά του πιστού, μόνον ό-
 μως διά της δυναμίσεως και του πνεύματος αυτού. Άντί της πραγ-
 ματικής παρουσίας του Ιησοϋ Χριστού έν τη θ. εύχαριστιεί έδέε-
 χετο την ήθικήν αυτού παρουσίαν. Την περι άπολόγιστου προορισμοϋ
 διδασκαλίας έφήρμοσε και εις την θ. εύχαριστίαν, ύποστηρίζων
 ότι μόνον οι προσωρινοί εις σωτηρίαν λαμβάνουσι τον Χριστόν,

7

ἐνῷ οἱ προσωπιόμενοι εἰς ἀπώλειαν λαμβάνουσιν ἀπὸ τῆς ἔργου καὶ οὐ-
νον.

Οἱ τρεῖς λαλοῦν μεταρρυθμιστὰς ἐν τῷ ἄνω κατὰ τῶν καταρχή-
σεων τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως
τοῦ ἡθικοῦ βίου τοῦ κλήρου καὶ τῶν κλιστῶν προσέκρουσαν εἰς τὴν
παπικὴν καρδίαν περὶ τῆς αὐθεντίας τοῦ πέτρα εἰς ζητήματα πύ-
στεως, διὰ καὶ ἠντηκώθησαν νὰ λάβουν θέσιν ὡς πρὸς τὴν ἕκτην
αὐθεντίαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀσφαλῆ δόξαν τῆς σωτη-
ρίας. Αἱ δοξαίολοι λόγοι ἦσαν ὑποκειμενικαί. Ἡ Ἁγία Παναή προ-
εβλήθη ὡς ἡ μόνη αὐθεντία. Ἡ αὐθεντία τῆς Ἁγίας Παναή ὡς καὶ τῶν
οἰκουμένων συνάδων ἐξουθενώθη, ὁ δὲ παπικὸς κατασταλαστικὸς
πρόδρομος κερκηνικός ἐπέδ τὸ πνεῦμα τοῦ εὐαγγελίου. Ἡ προκαθήμε-
νη δι' ἐργαζῶν ἔργων τελειώσεως καὶ σωτηρίας τοῦ ἐνθρόνου θεωρη-
θῆν ἐπιβλήθη, ὡς δόξοῦσα εἰς ἕλπιον. Ἡ σωτηρία εἴκει ἐφικτὴ
διὰ μόνης τῆς πίστεως καὶ προσκολλημένη κατὰ τὴν συνάντησιν
τῆς πίστεως μετὰ τὸν ἀντικειμενικὸν παράγοντα τῆς σωτηρίας, τὴν
θέσιν χάριν. Οὕτω τὰ μυστήρια, οἱ μυστηριακοὶ πόδες, ἡ ἐπι-
κλήσις τῶν ἁγίων, τὰ ἐκκλησιαστικὰ μνημόνια κ.α. αὐθεντίαν σημα-
σάντων ἔχουν καθ' ἑαυτὰ. Ἐκ τῶν μυστηρίων τὸ βέπτισμα καὶ ἡ θ. εὐ-
χαριστία ἐγένοντο δευτὰ, οὐχ ὅμως ἐν τῇ ἐνοσίᾳ τῆς ἐπί τῶν τι-
στῶν ἐνεργείας ἐξ ἔργου εἰργασμένου, ἀλλ' ἐν τῇ ἐνοσίᾳ τῆς
ἐνεργείας αὐτῶν προκαλεῖ ἡ πίστις τῶν προσερχομένων, διὰ καὶ ἀ-
περρίφθησαν ὁ νηριοβασίλειος καὶ ἡ κοινὴ τῶν ἁγίων. Ἡ θ.
εὐχαριστία δὲν εἶναι ἐξελαστικός θυσία καὶ κατ' αὐτήν δὲν λαμβά-
νεται χάριν ἢ μεταουσιώσις τοῦ ἔργου καὶ οὕτως εἰς σῶμα καὶ αἷμα
Χριστοῦ. Ἡ ἐκ μόνης τῆς πίστεως σωτηρία συνεδωμένη καὶ ἐπὶ τοῦ
τρεῖς μεταρρυθμιστῶν μετὰ τὴν διδασκαλίαν περὶ ἀποδότου προσωπιό-
μοῦ μετριοπαθεύσαν (Λοῦθηρος) ἢ καὶ αὐστηρῶν μορφῶν (Ζβέργγλ-
ος, Καλβίνος).

Κ Ε Φ Α Α Ι Ο Ν Β'

ΣΥΓΚΡΟΥΣΙΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ

1. Ἡ ἀντιμεταρρυθμισις τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας.

Τὰ σταδιακώτερα μέτρα ἀντιδρόσεως τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς ἐκ-
κλησίας κατὰ τῆς μεταρρυθμίσεως ὑπῆρξαν ἡ ἐν Τριδέντῳ συνέδος
καὶ ἡ ἕξυσις τοῦ Τέγματος τῶν Ἱησουϊτῶν.

α) Ἡ ἐν Τριδέντῳ συνέδος (1545 - 1563). Ἀπὸ τῆς ἐκρήξεως
τῆς μεταρρυθμίσεως ὁ παπικὸς θρόνος ὑπισχετέτο τὴν σύγκλησιν με-
ταρρυθμιστικῆς συνέδου, ἡ ὁποία θὰ ἔθετε τέρμα εἰς τὰς ἐκκλησι-
αστικὰς καὶ θεολογικὰς ἀντιθέσεις, ἀλλ' οἱ πέτρα δὲν Ἰ' καὶ Κλη-
μης Ζ' (1523 - 1534) δὲν ἠνυπόστησαν διὰ τὴν σύγκλησιν τῆς
πέρας Πάπλος Γ' (1534-1549), ἐπέτυχεν τὴν σύγκλησιν τῆς συνέδου
εἰς Τριδέντον τοῦ Τυρόλου (1542), ἀλλ' ἡ ἐνάρξις τῶν ἐργασιῶν ἐ-
γένετο ἔνεκα τῶν ἀνακυψάντων ζητημάτων ἐκ τοῦ γερμανογαλλικοῦ
πολέμου κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1545. Αἱ ἐργασίαι τῆς συνέδου διεξή-
χθησαν εἰς τρεῖς περιόδους. Κατὰ τὴν π ρ ῥ τ η ν καὶ σπουδαί-
οτάραν περίδον (1545 - 1547) ἀντιμεταρρυθμίθησαν τὰ δογματικὰ ζη-
τήματα ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰς κυρίας θέσεις τῶν προτεσταντῶν, οἱ ὁ-
ποῖοι δὲν συμπετόσχον εἰς τὴν πρώτην φάσιν τῶν ἐργασιῶν τῆς συν-
δέου. Ἐπὶ τῶν δογματικῶν ζητημάτων ἀπεφασάθη ὅτι ἡ Ἱερὰ Πα-
ράδοσις καὶ ἡ Ἁγία Πραφή εἶναι ἰσοκύριοι πηγὰς τῆς θ. Ἀποκαλύ-
ψεως, ἡ δὲ Ἁγ. Πραφή ἐρμηνεύεται αὐθεντικῶς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας
καὶ διὰ τῆς ὁμοφώνου συμφωνίας τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Αὐθεν-
τικὴ λατινικὴ μετάφρασις τῆς Ἁγ. Πραφῆς ἀνεγνωρίθη ἢ Βουλγάτα.
Ἐν συνεχείᾳ διετυπώθη ἡ διδασκαλία τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησί-
ας περὶ τοῦ προκατορικοῦ ἀμειψήματος καὶ περὶ τῆς δικαιοσύνης τῶν

άνθρωπου. Αί θεμελιώδεις θέσεις τῶν Προτεσταντῶν ἀπεκρυσθῆσαν ὡς ἀντιθετοὶ πρὸς τὴν καθόλου τῆς Ἐκκλησίας. Παράλληλως συνετέχθησαν διατάγματα τινεῖς περὶ μεταρρυθμίσεων εἰς τὸν ἐκκλ. βίον. Αἱ συνεδρῆσαι διεκρίθησαν. Παρὰ τὰς ἀντιρροήσεις τοῦ ὑποκριτήρος ἡ πλειοψηφία τῆς συνέδου ἐτάχθη ὑπὲρ τῆς μεταθέσεως τῆς συνέδου εἰς Βολώνταν, ἀλλ' ἐν τέλει ὁ ἀποκριτὴρ, ἐνδυσφερόμενος διὰ τὴν ἰσκαρῆστατον τῆς ἐκκλ. ἐνότητος εἰς Γερμανίαν, ἔπεισε τὸν πατρικὸν θρόνον διὰ τὴν μὴ δημοσίευσιν τῶν ἀποφάσεων τῶν συνεδρίων τῆς Βολώντας καὶ εἰς τὴν συνέχισιν τῆς συνέδου ἐν Τουρσίαντῳ. Ὁ θύνατος τοῦ κτίτου Παύλου Γ' προεκάλεσε τὴν διδασίαν τῆς συνέδου, ἀλλ' ὁ διδασκὸς κτίτας Ἰωάννης Γ' (1550-1555) ἠύνησε τὴν συνέχισιν αὐτῆς. Ἡ δευτέρα περίοδος (1551-1552) συνέχισαίς ἐργασίας περὶ τῶν μυστηρίων καὶ διετύπωσε τὴν διδασκαλίαν περὶ θ. εὐχαριστίας, περὶ μετανοίας καὶ χρίσματος. Κατ' αὐτὴν δὲν συμμετέστησαν οἱ Γάλλοι, ἀλλ' ἔλαβον μέρος ἐξαγωγασθέντες ὑπὸ τοῦ ἀποκριτήρος οἱ ἠτηθέντες εἰς τὸν ἱμακαδικὸν κώδικον Προτεσταντῶν. Ἡ τρίτη περίοδος (1552-1563) ἠρξάτο ἐκτὸς Πόλεως Δ' (1559-1565) παρὰ τὰς ἀντιρροήσεις τοῦ ἀποκριτήρος καὶ τῶν Γάλλων. Ἡ σθνοδος διετύπωσε τὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς κολωνίας δι' ἀμοιρίων τῶν στουχεύων, τῆς θυσίας ἐν τῇ θ. εὐχαριστίᾳ, τῆς χειροτονίας καὶ τοῦ γάμου. Τὸ κυριώτερον τερθὲν ζήτημα ἀνεφερέτο εἰς τὰς ἀχέσεις τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων πρὸς τὸν κτίταν. Οἱ ἐπισκόποι ἀντιοῦν τῶν ἐξουσίαν τῶν κατ' εὐθείαν ἀπὸ τῶν Κόρων ἢ ἀπὸ τῶν πτόπων; Οἱ Ἰσπανοὶ ἐτάχθησαν ὑπὲρ τοῦ πρώτου, οἱ Ἰταλοὶ ὑπὲρ τοῦ δευτέρου, ἐνῶ οἱ Γάλλοι προσεπέθεσαν νῆα συμβιβασίαν ἀμοιρίων. Ἐνεκα τῆς ἐμμονῆς τῶν παρταδέσεων εἰς τὸ ζήτημα αὐτὸ δὲν ἐδόθη λύσις. Κατὰ τὴν ΚΗ' συνεδρίαν διετυπώθη ἡ διδασκαλία περὶ καθάρτησος πυρός, περὶ ἐπικλησεως τῶν ἁγίων, περὶ τῆς τιμῆς τῶν ἁγ. λειψάνων καὶ εἰκόπων καὶ περὶ τῶν συγχωραστῶν. Παράλληλως ἐλήθησαν καὶ μεταρρυθμιστικαὶ ἀποφάσεις διὰ

τῆς καταργήσεως τοῦ ἀξιωματος τοῦ συλλέκτου τῶν προσφορῶν ἢ τοῦ κήρυκος τῶν συγχωραστῶν καὶ τῆς παραχωρήσεως τοῦ δικαίου σώματος αὐτοῦ εἰς τοὺς ἐπισκόπους κ.α. Οὐ κτίτας ἐκύρωσε τὰς ἀποφάσεις τῆς συνέδου, αἱ ὅποια ὑπῆρξαν σημαντικαὶ διὰ τὸ μέλλον τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς ἐκκλησίας, διότι οὕτως αὐτὴ ἀπέκρινε συνεδρίαν τῆς ἐνότητος τῆς καὶ ἐπιτοσοῦνην εἰς τὰς δευτέρας τῆς. Ἡ διδασκαλία διετυπώθη σαφῶς εἰς πάντα τὰ ὑπότων Προτεσταντῶν θυγόμενα σημεῖα, αἱ δὲ πατρικαὶ καταχρήσεις περιεφράσθησαν, ἀλλ' ὁ προτεσταντισμὸς εἶχεν ἤδη διαμορφωθῆ εἰς ἀνεξάρτητον ὁμολογιακὴν ἐνότητα, τὴν ὅποσαν δὲν ἠδύνατο νῆ ἀγνοήσῃ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία.

β) Τὸ Τάγμα τῶν Ἰησουιτῶν, ἰδρυθὲν ὑπὸ τοῦ Ἰσπανοῦ Ἰγνατίου Λουδόα καὶ ἀναγνωρισθὲν ὑπὸ τοῦ κτίτου Παύλου Γ' (1540), ἐμεύωσε τὴν ἀπογοήτευσιν τοῦ πατρικοῦ θρόνου ἀπὸ τῆν ἀθρόων προχωρήσεων τῶν μοναχῶν τῶν παλαιότερων τάγμάτων εἰς τὴν Μεταρρυθμίαν. Ἀποστολῇ τοῦ τάγματος ὑπόσθη ἡ θρησκευτικὴ κατήχησις ἰδίως τῶν νέων, ἀλλὰ κύριος σκοπὸς ἦτο ἡ ἐπιστροφή τῶν αἰρετικῶν καὶ ἡ ἀποκατάστασις τῆς πατρικῆς κυριαρχίας, διὰ καὶ τὰ μέλη τοῦ τάγματος, παράλληλως πρὸς τὴν τριπλῆν μοναχικὴν ὑπόσχεσιν, ὑπολογουῦντο καὶ τὴν τυφλὴν ὑποκοίην εἰς τὸν πατρικὸν θρόνον. Ὁ γενικὸς ἀρχηγὸς τοῦ τάγματος δέμενευ εἰς Ρώμην, πρῶτος δὲ ἀρχηγὸς ὑπῆρξεν ὁ Ἰγνατίος Λουδόα, συντάξας καὶ τὸ ἔργον "Πνευματικὰ ἀκρίβεις" (1548). Οἱ Ἰησουίται εἶχον ἀξιολόγους ἐπιτυχίας, διότι ἐπέτυχον νῆ διεκδοῦσασιν ὡς παιδαγωγολογίαις τὰς ἡγεμονικὰς οἰκονομίας, εἰς Πανεπιστήμια καὶ εἰς τὰ σχολεῖα καὶ νῆ ἐπηρεάσασιν εὐνοικίως τὸν ἁγῶνα τοῦ πατρικοῦ θρόνου κατὰ τῆς Μεταρρυθμίσεως. Τὸ ἀξίωμα τῶν Ἰησουιτῶν, οἷτις ἦσαν ὁ σκοπὸς εἶναι θεμιτὸς καὶ τὰ μέσα εἶναι θεμιτὰ ἀκρίβη καὶ τὰ ἠθικῶς ἀπόβλητα, ὡς καὶ ἡ ἀνάπτυξις ἰδιοπροσώμου χαρακτῆρος ὡ-

δηγουν αυτός εις ιδεολογικὰς καὶ ἐν τῷ κρῖναι ἰκρίτητας, ἀλλὰ δὲ αὐτῶν ἢ ἀναληφθεῖσα ἀκροαθῆ ἐυτέθη ὑπὸ ἐπιτυχίας κατὰ τὴν πάλην μεταρρυθμίσεως καὶ ἀντιμεταρρυθμίσεως.

2. Σύγκρισις Μεταρρυθμίσεως καὶ ἀντιμεταρρυθμίσεως.

α) Εἰς τὴν Γ ε ρ μ α ν ς α ν ἢ τὴν μεταρρυθμίσεως καὶ ἀντιμεταρρυθμίσεως συνελθόντη καὶ μετὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἰσοσύνης (1555), ἡδὲ αὐτῶν αὐτῆς δὲν ἐπεσηφῆσαν ἰκρίτητες καὶ ἀκρίσεις παρὰ τῶν. Οἱ αὐτοκράτορες περιελάμβανον δὲ (1556-1560) καὶ Μαξιμιλιανὸς Β' (1564-1576) προσεβίβανον ἐν αὐτοῖς νῦν ἀντιμεταρρυθμίσειν ἵστων ἀλλ' οὔτε ἡ ἐλευθερία τῆς ἐρημίας (1557) οὔτε ἡ ἐλευθερία τῆς ἀυτοκράτου (1566) ἐνεώσαν τὴν ἐξουσίαν τῶν ἀντιβασίλων. Ἡ πρόοδος τῆς μεταρρυθμίσεως συνελθόντες. Ἡ μεταρρυθμίσις διεβδόνη καὶ εἰς τὰς ἡγεμονίας τῶν ρωμαιοκαθολικῶν ἡγεμόνων, ἰδίως τῆς οἰκονομίας τῶν Ἀλβεργίων. Αἱ ἐπιτυχίαι τῶν προτεσταντῶν ἀφύπνισαν τοὺς ρωμαιοκαθολικοὺς ἡγεμόνας. Ὁ ἄλβεργίος Ε' τῆς Βουργίας ἠγάθη τῆς ἀντιμεταρρυθμίσεως (1554). Τὸν ἐπιμνήθησαν καὶ ἕτεροι ἡγεμόνες. Τὸ καθοριστὸς εἰρήνης εἰς τὰς ἡγεμονίας, εἰς τὰς ὁποίας ἦτο ἐλευθερία ἡ ρωμαιοκαθολικὴ καὶ ἡ προτεσταντικὴ λατρεία, προεκάλεσε νέον ἐμφύλιον πόλεμον. Ἡ "Ενωσις" τῶν προτεσταντῶν εἶχεν ἐπικεφαλῆς τὸν ἐκλεκτορα τοῦ Παλατινῶτος φρεϊφραϊον Δ', ἐνῶ ἡ ρωμαιοκαθολικὴ "Α Γ Υ κ α" τὸν ἐξουσία τῆς Βουργίας Μαξιμιλιανὸν. Ἀμφότεροι προσεβίβανον νὰ ἐπιβίβανον ὁμόφρονος εἰς τὰς ἀνωτέρω ἡγεμονίας. Ὁ Προτεσταντικὸς ἀπὸ τῆς ἀπορροφῆς ὑπὸ τοῦ φερδινάνδου Β' (1619-1635) εἰς Βοημίας, Μοραβίαν, Ἀυστρίας καὶ μέγα μέρος τῆς Σιλεσίας, ἐνῶ ὁ τῆς Βουργίας ἀρχηγὸς τοῦ Παλατινῶτος παρεχωρήθη εἰς τὸν ἐξουσία τῆς Βουργίας Μαξιμιλιανὸν. Ἡ νίκη τοῦ φερδινάνδου κατὰ τῶν προτεσταντῶν (1620) δὲν ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν διαμάχην. Ἡ ἦτα τῶν προτεσταν-

τῶν εἰς Λούτερ (1626) καὶ Ντεσσόου ὑπόδησαν εἰς τὴν ταπεινωτικὴν διὰ τοῦ προτεσταντῆς εἰρήνης τοῦ Λ δ μ π κ (1629). Ὁ φερδινάνδου διὰ τοῦ διατάγματος τῆς Ἐ π α ν ο ρ θ ῶ σ ε ω ς (6 Μαρτίου 1629) διετάξε τὴν ἐπιστροφήν πόνστης μετὰ τῆς 1552 κατὰ τὴν φερεσίαν ἐκκλ. περιουσίας ὑπὸ τῶν προτεσταντῶν, οἱ ὅποιοι ὑπόστασαν οὕτω κάρνον πλῆγμα. Ὑπὲρ τῶν προτεσταντῶν ἐφεδραῖον ἡ Γαλλία καὶ δὲ αὐτῆς ἡ Σουηδία ἐναντι ἐπιβολῆς γαλλικῆς ἐπιχορηγίσεως. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας Γουσταῦος - Ἀδολφος κατέλαβε τὸ Μανδερβοῦργον καὶ ἐνίκησε τὰ στρατεύματα τῶν ρωμαιοκαθολικῶν (1631, 1632). Ὁ αὐτοκράτωρ φερδινάνδου ἠναγκάσθη νὰ ἀνακαλέσθαι τὸ διέταγμα τῆς Ἐτανοθίσεως καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ ὅτι τὰ ὑπό τῶν προτεσταντῶν κατεχόμενα κατὰ τὸ 1627 θὰ παραμένουν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν μέχρι ἐπιτεθείσεως συμψωνίας (1635). Ἡ Γαλλία ὅμως ἐπέμεινε εἰς τὸν καταστρεπτικὸν πόλεμον, ὁ ὁποῖος συνέχισθη ἐπὶ 13 ἔτη καὶ μετέβησε μέγα μέρος τῆς Γερμανίας εἰς ἐρείπια. Τέρμα ἔθεσε ἡ συνθήκη τῆς Βεστφαλίας (1648). Αἱ ἀποφάσεις ὑπῆρξαν ἀποφασιστικαὶ διὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν πολιτικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἵστορίαν. Ἡ συνθήκη τῆς ἀυτοκράτου (1555) ἐτέθη ὡς βῆμα τῆς ἐκκλ. συμφωνίας. Τὸ δικαίωμα τῆς μεταρρυθμίσεως ἀνεγνωρίσθη ἐξ ἴσου εἰς τὰς πολιτικὰς ὁσόν καὶ εἰς τὰς ἐκκλ. ἡγεμονίας. Τὸ δικαίωμα τῆς λατρείας δὲν ἐπεβίβη συμψωνίας πρὸς τὴν κρατοῦσαν κατὰ τὸ 1624, ἀλλ' αὐτῶν ἐπιβίβανον μελλοντικῶς δὲν ἐξηγητικῶς εἰς ἐγκαταλείπειν τῶν ἡγεμονῶν. Ἡ συνθήκη τῆς Βεστφαλίας ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς ἀντιμεταρρυθμίσεως νὰ ἀνακαταλάβῃ τὴν περιλειθνοῦσαν εἰς τοὺς προτεσταντῆς ἐκκλ. περιουσίας καὶ εἰσήγαγε νέαν εἰς Κράτη διὰ τὴν θρησκείαν τῆς ἀυτικῆς Εὐρώπης. Ἡ βοῦλγα τοῦ Πάπα Ἰννοκεντίου Ι', ἡ ὁποία ἠκέρωσε τὰς δυσμενεῖς διὰ τὴν ρωμαιοκαθολικὴν ἐκκλησίαν ἀποφάσεις, δὲν ἐλήθη ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων δυνάμεων.

β) Είς την 'Αγγλίαν ὁ 'Ερρίκος Η΄ ἐπισυμῶν νὰ διαλευκῆ τὴν Ἀκατερίνην τῆς 'Αραγωνίας καὶ νὰ συζευθῆ τὴν αὐλικὴν "Ἄνναν Βολεὺν, ἡλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν ἀντιβῶντα παπικὸν θρόνον. Ὁ 'Ερρίκος Η΄ ὑποκινούμενος ὑπὸ τοῦ θυμαῖ Κρόμβελ, ἀπεφάσισε νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἐπιθυμίαν του ἀνευ τῆς παπικῆς ἐγερσεως. Εἰς δὺο συνόδους (Καντερβουρίας καὶ 'Υόρκης) ἀνεκηρύχθη "μεταλήψις ἐκκλησίας τῆς 'Αγγλίας (1531), ἡ δὲ ἀπόφασις αὐτῆ ἐπεκρίθη καὶ ὑπὸ τοῦ Κοινοβουλίου. Ὁ 'Ερρίκος Η΄ ἐνυμφεθῆ τὴν "Ἄνναν Βολεὺν καὶ ὁ γάμος αὐτοῦ μετὰ τῆς Ἀκατερίνης ἐκηρύχθη "νόμος ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Καντερβουρίας θιαῖ Κρόνμερ (1533). Τὸ 1534 ἐψηφίσθη ὑπὸ τοῦ Κοινοβουλίου ἡ "Π ρ α ξ η ν ο υ ς κ α τ α ρ χ ο υ α ς", κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ βασιλεὺς ἦτο ὁ μόνος ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας τῆς 'Αγγλίας καὶ εἶχε πάντα τὰ εἰς τὸν κόπον ἀνεγνωρισθῆναι προνόμια. Τὸ 1536 κατηργήθησαν 578 μοναστήρια καὶ ἡ περιουσία των ἐσημεθῆ ὑπὲρ τοῦ στέμματος. Αἱ ἀποφάσεις αὐταὶ ἔδωκον τὸν οὐρανὸν κατεδάσει τοὺς προτεσταντίζοντας καὶ ἐνέειπεν εἰς τὴν πύξιν καὶ τὴν λατρίαν τῆς παραδόσεως. Ὁ 'Ε δ ε ν ε ῖ ο ς ΣΤ' (1547-1553) ἔμως ἐχώρησεν εἰς περαιτέρω μεταρρυθμίσεις. Αἱ εἰκόνας ἀφηρέθησαν ἀπὸ τοῦς ναοὺς καὶ ἡ ἀγάμια τοῦ κλήρου κατηργήθη. 'Εξετονήθη εἰς τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν Ε ὕ χ ο λ ὀ γ λ ὀ ν (COMMON PRAYER BOOK), καθιερωθῆ ἡ κοινὴ ἀπὸ τῆς ἑσπερίας καὶ συνετάχῃ, εἰς 42 ἄρθρα καθιλοδοκῶσα ὁμολογίας πίστεως. Ὁ ἐπισκοπικὸς βαθμὸς καὶ ἡ ἔννοια τῆς εἰδικῆς ἱερωσύνης ἐλειτήρηθη, διὰ καὶ ἡ 'Αγγλικανικὴ 'Εκκλησία ἀποτελεῖ τόσον μερτὴν μεταρρυθμίσεως, διεκδικεῖ δι' ἑαυτὴν τὴν ἀποστολικὴν διαδοχὴν καὶ τὴν ἰδιότητα τῆς καθολικότητος. Ἡ διαδεχθεῖσα τὸν 'Εδουάρδον ἐτεροθαλῆς ἀδελφῆ του Μαρία ἡ Καθολικὴ (1553-1558) κατεδάσει τοὺς μεταρρυθμιστὰς καὶ ἀποκατέστησε τὸν ρωμαιοκαθολικισμόν, ἀλλ' ἡ θυγάτηρ τῆς "Ἄννης Βολεὺν 'Ελισάβετ (1558-1603), καίτοι εἶχε

11

γίνεαι καθολικὴ καὶ εἶχεν ὀρκισθῆ νὰ διαφυλάξῃ τὴν ἀποκατασταθεῖσαν πίστιν, ἐγκατέλιπε τὴν ἐκκλ. πολιτικὴν τῆς ἐτεροθαλοῦς ἀδελφῆς τῆς Μαρίας. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ πάπα Παύλου Δ' ἀτυχῆς ἀμφισβήτησις τῆς νομιμότητος τῶν δολικῶν ἄτων τῆς 'Ελισάβετ ἐπὶ τοῦ θρόνου. Ἡ μεταρρύθμισις ἀποκατετάθη καὶ ὁ Μαρτίας Πάπικερ ἐσωρίσθη ἀρχιεπισκοπικὸς Καντερβουρίας καὶ κερμαλή τῆς 'Αγγλικανικῆς ἱερωσίας (1559). Τὰ 42 ἄρθρα τῆς ὁμολογίας συνετύθησαν εἰς 39 καὶ ἀφηρέθησαν τὰ καθιλοδοκῶντα στοιχεία. 'Αναγνωρισθῶνται τὰ ἀρχαῖα ἔργα, ἡ πραγματικὴ ταρνοσία τοῦ κλήρου εἰς τὴν θ. εὐχολογίαν ὑπὲρ λαοθηρακικῆν ἔννοιαν καὶ ὁ ἀδελφικὸς χαρακτήρ τῆς θ. εὐχολογίας ὡς θυσίας ἀναμνηστικῆς. Ὁ πᾶσις Πίος Ε' ἀφάρτισε τὴν 'Ελισάβετ διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ προτεσταντισμοῦ (1570), ἀλλ' ἡ 'Ελισάβετ ἐτέβλεπε τὸν ὄρκον ἀναγνωρισθεῖς τῆς ἐκκλ. ἐξουσίας τοῦ βασιλέως εἰς τοὺς κυριώτερους τομεῖς τοῦ δημοῦ τοῦ βίου. Πολλοὶ ρωμαιοκαθολικοὶ ἐδύωχθησαν. Εἰς τὴν Σ κ η τ α ν ἡ μεταρρύθμισις κατ' ἀρχάς ἀπεκρούθη, ἀλλ' ἰσχυρὰ προτεσταντικῆ μετὰς ἐπιφαιήθη καὶ ἐτέβλεπε τὴν μεταρρύθμισιν. Αἱ προοπτικαὶ τῶν ρωμαιοκαθολικῶν ἐπιλοδοκῶν νὰ μελιώσων διὰ συνοδικῶν ἀποφάσεων τὰς καταχορήξεις τῆς ρωμαιοκαθολικῆς 'Εκκλησίας ἔδωκον ἀπήχησιν. Οἱ μεταρρυθμιστὰς, ὑποστηρίζομενοι ὑπὸ τῆς 'Αγγλίας καὶ κατευθυνόμενοι ἀπὸ τὸν 'Ιωάννην Κνὸν, ἐπεβλήθησαν. Τὸ 1560, ὅποτε τὸ κοινοβόλιον συγκλήθη εἰς 'Εδμβουρῶρον ἀπέριψε τὴν δολιοδοσίαν τοῦ παπικοῦ θρόνου εἰς Σκωτίαν, ἀνεκάλεσεν ὄλους τοὺς εὐνοϊκοὺς διὰ τὸν ρωμαιοκαθολικισμόν νόμους καὶ ἀπηγόρευσεν ἐπὶ πονηρῆ ἐξουσίας τῆς δημεύσεως τῆς περιουσίας τῆν συμμετοχῶν εἰς τὴν παλαιὰν λατρίαν. Ὁ Καθολικισμὸς ἔγινε δεκτικὸς καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς Σκωτίας καὶ ἡ ἐπισημικὴ διοργάνωσις ὑποκατεστάθη διὰ τῆς πρεσβυτεριανῆς, αἱ ἐπισημικαὶ κατηργήθησαν, αἱ εἰκόνας ἀφηρέθησαν κ.ἀ. Ἡ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου τῆς φραγκίσκου Β' (1561) ἐπιστροφή τῆς καθο-

Λικής Μ α ρ ρ α ς Σ τ ο ό α ρ τ δ εν ητο δυνατον να μεταβληθ
την κατ'εσταιν. Αι προσηγοριαι της ἀκεκοιμηθσησαν. Παρηγηθη ἰ-
περ του υιοῦ της 'Ιακώβου ΣΤ' (1567) κατ'εφευεν εις την ἑξα-
δέλφην της βασίλισσαν της 'Αγγλιας 'Ελισάβετ, ἀποκοφολογησασ
δια κελειως τῷ 1587. Την 'Ελισάβετ διεδέχθη ὁ βασιλεὺς τῆς Σκω-
τίας 'Ιακώβος ΣΤ' (1603-1625) ἐνώσας οὕτω τὰ τρία βασίλεια τῆς
Μ. Βρετανίας, ἀλλ' αἱ ἐλιπίδες τῶν ρωμαιοκαθολικῶν διεωδέθησαν.
Τῶν ὄρων ἐπὶ τοῦ 'Ιακώβου ΣΤ' ὄσον κατ' ἐπὶ τοῦ διεδέχου του
Καρδίου Α' (1625-1649) εἰσηγήθησαν νέα ρωμαιοκαθολικὰ στοιχεῖα κατ'
ἐτονόσθη ἡ θεία προέλευσις τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος ('Υψηλὴ' ἀγ-
γλικικὴ 'Εκκλησία) κατ' ἀντιθέσειν πρὸς τοὺς ἀπορριπτοντας τῶν
ἐπισκοπικῶν βαθμῶν πρεσβυτεριανούς κουριτανούς. Ἡ ἀπολυτοκρατικὴ
πολιτικὴ τοῦ Καρδίου Α' κατ' ἐπὶ τὰς ἐπισημοῦς τῆς Βουλῆς προεκέχρετη
ἀγγλικὴν ἐπανόστασιν (1649-1660) ὑπὲρ τῶν κριββαλλ. Ὁ κρόνος Α'
ἐκαστομένη, ἡ 'Υψηλὴ 'Εκκλησία κατηργήθη κατ' εἰσηγήθη ὁ καθολικ-
ομὸς, ἀλλ' ὁ κρόνος Β' (1660-1685) ἐπανέφερε τὴν 'Υψηλὴν ἑκκλησι-
αν, ἐπέβλεπε τὸν ὄρον πύστεως πρὸς τὸν βασιλέα κατ' ἐπὶ ἐκείν. Σὺν τῷ
κυριαρχικῶν ἐξουσίαν κατ' ὑπερέβωσε πάντας νὰ συμμετέχουν τῆς
θ. εὐχαριστίας κατὰ τῶν ἀγγλικανικῶν τύπον (1673). Οἱ ἐμμένον-
τες ἀπεκλείοντο τῶν δημοσίων θέσεων κατ' τῆς βουλῆς. Ὁ ἀδελφός
του 'Ιακώβος (1685-1688) ἦτο ρωμαιοκαθολικός, ἀλλ' ἡ προσηγορια
νὰ ἄρη τὰ δυσημενῆ δια τὸς ὁμοδόξους του μέτρα συνετέλλεσεν εἰς
τὴν ἀπώλειαν τοῦ θρόνου. Τῷ στίγμα προσεφέρθη εἰς τὸν Γουλιέλμ-
μον τῆς 'Οράγγης, γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ ἐκθρονολοθῆντος. Οἱ μὴ
ἀναγνωρισαντες αὐτὸν ἐκλήθησαν "Α ν ὤ μ ο τ ο ρ λ η". Ὁ Γουλιέλμ-
μος ἐδέσποσε σειρᾶν διαταγμάτων κατὰ τῆς νομικῆς ὑποστάσεως τῶν
Ρωμαιοκαθολικῶν ἐν 'Αγγλίᾳ, τὰ ὅποια ἀνεκλήθησαν τῷ 1778.

γ) Εἰς τὴν Γ α λ α ν ἡ μεταρροθμισις εὔρεν ὁκαθὸς εἰς
τὰς νοτίους κυρίως ἐπαρχίας, κατὰ τὰς ἀντιθέτους προσκαθελάτων

12

203
Βασιλέων φραγκικού Α' (1515-1547) κατ' Ερρίκου Β' (1547-1559).
Οἱ προσηγοριαὶ τῆς Παλλίας ὠνομαθῆσαν "Ο ὕ γ ε ν ὁ τ ο λ η".
Τῷ δὲ διατάγμα τοῦ 1562 ἐκήρυσε θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν κατ' ὅ-
λην τὴν ἔκτασιν τοῦ κράτους. Ὁ βασιλεὺς Κάρολος θ' (1560-1574),
ἐχθρὸς τῶν 'Ισπανῶν, ἠνέδησε τοὺς Οὐγενότους, παρὰ τὰς ἀντι-
σπάσεις τοῦ πάπα Πίου Ε' κατ' τῶν 'Ιησουϊτῶν. Τὰ εὐνοϊκὰ μέτρα
δὲν ἕκανοπίστων τὸς Οὐγενότους, οἱ ὅποιοι ἐζήτησαν τὴν κα-
τήρησιν τῆς ρωμαιοκαθολικῆς ἐκκλησίας. Ἡ ὑπὲρ τῆς ρωμαιοκαθ-
ολικῆς ἀκαταρσίας τῶν Πιότῃν ὄργανωσέσασ φραγῆ τῶν Οὐγενότων εἰς
ἑαστὸ ἐτήρησεν ἡγεμονία μεγαλυτέραν ὁμοίτητα κατ' ἀποκατάστασιν ἐπὶ
τῶν ἐπισημοῦς τοῦ κράτους (1562-1563). Τῷ δὲ διατάγμα τοῦ 'Αμπουζῆ (1563)
ἀνεγνωρίσεν εἰς τοὺς Οὐγενότους τὴν ἐλευθερίαν λατρείας εἰς
τῆς περιόχας τῶν εὐγενῶν, εἰς τὰς κατεχομένους ὑπ' αὐτῶν ὄχυράς
θέσεις κατ' εἰς μίαν πόλιν ἐν ἐκείσῃ ἐπαρχίᾳ. Μετὰ τερματίαν
ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐπαυλήθη, ἡ δὲ ἐρήνη τοῦ Δουγκλζμῆ (1569)
ἀνεγνωρίσεν ἐλευθερίαν συνειδήσεως, ἀλλ' ὁ πόλεμος συνεχίσθη με-
χρι τῆς ἐρήνης τοῦ ἀγ. Τερμανοῦ (1570). Ὁ γάμος τῆς ἀδελφῆς
τοῦ Βασιλέως Παργατίας μετ' τῶν 'Ερρίκου τῆς Ναβάρρας ὑποστηρί-
ζόμενος ὑπὲρ τοῦ παντοκράτου Οὐγενότου ναυδέρου Κολινῦ κατ' ἀπο-
δοκιμαζόμενος ἀπὸ τῆν βασιλομῆτορα, τῶν πᾶσαν κατ' τοὺς 'Ιησου-
ίτας, ἐγένεν ἡ αἰτία νέων αἰματηρῶν γεγονότων. Ὁργανώθη συν-
μοσία ἐναντίον τοῦ Κολινῦ κατ' πάντων τῶν ἡγετικῶν στελεχῶν τῶν
Οὐγενότων εἰς ὀδοκλήρον τὴν Παλλίαν κατὰ τὴν νότιαν τῶν γάμων
'Ερρίκου κατ' Μπαργατίας (23/24 Ἀυγούστου 1572). Τῷ σὺνθημα ἐδῆ-
θη δια κωδωνοκρουσίας κατ' συνωδεθῆθη ἀπὸ γενικὴν φραγῆν τῶν Οὐ-
γενότων ("ν ὁ ε τ ο ὖ ἀ γ. Β α ρ θ ο λ ο μ α ς ο υ η"). Ἀπὸ τῷ
φρικαστικῶν αὐτὸ ἐγκλήμα δὲν ῥελάθη ἡ ρωμαιοκαθολικὴ ἐκκλη-
σία, διότι ὁ βασιλεὺς 'Ερρίκος Γ' (1574-1589) ἀνεγνωρίσεν (1576)
εἰς τοὺς Οὐγενότους τὴν ἐλευθερίαν ἀσκῆσιν τῆς λατρείας των κατ'
ἄλην τὴν ἔκτασιν τοῦ κράτους ἐκτὸς τῶν Παρισίων. Τῷ γεγονόσ ὁ-

μως ότι ο Έρρικος Γ' δεν είχε τέκνα έδημιούργησε ζήτημα διαδοχής. Ο θρόνος περιήλθεν εις τόν Έρρικόν Δ' των Βουρβόνων (1589-1610), ο όποιος ήναγκάσθη να άποδοκιμάσει τόν προτετευτισμόν (1593) διά να άναγνωρισθί βασιλεύς μετά τήν νίκην του κατά τής προσταρλιζόμενης υπό τών 'Ισπανών "Αίγυπτος". Τό 1598 έξεδόθη τό διάταγμα τής Νά ν τ η ς, διά τού όποιου οι Ούγενότοι άπέκτησαν τήν έλευθερίαν δημοσίας λατρείας εις τās καταγεμένας υπό τών τών περιοχάς, εις τās έχούσας κοινότητα δημοσίων πάλαι, εις δύο πόλεις τούλάχιστον έκάστης επαρχίας και τό δικαίωμα καταλήψεως δημοσίων θέσεων και έκπροσωπήσεως των εις τό κληρονομίαλον άποφάσεων άναγνωρισθί τό δικαίωμα κατοχής τών κληρονομηθέντων όχυρών θέσεων. Ο Λουδοβίκος ΙΓ' (1621 - 1629) καθ' ύπόδειξιν του καρδινάλιου Ρισελίε ήφηρεσε τά προνόμια αυτά τών Ούγενότων, παρά τούς ήρωικούς άγώνων των, ο δε Λουδοβίκος ΙΔ' καθ' ύπόδειξιν του καρδινάλιου Μαζαρίνου άνεκέλευσε τό διάταγμα τής Νάντης (1685) και επέβαλεν εις πάντας τόν ρωμαιοκαθολικισμόν. Οι Ούγενότοι ήναγκάσθησαν να έκπαρτισθούν ή να άποκοιφούν τήν πίστιν των, ή δε λατρεία των άπηγορεύθη.

δ) Είς τās Κά τ ω Χ ώ ρ α ς ή μεταρρυθμιστική ποσειδόνου-σεν εις τήν αντίδρασιν τής δυναστείας τών 'Αψούρων. Ο Κρόλος Ε' και ο διαδόχος του εις τήν 'Ισπανίαν και τās Κάτω Χώρας φέλιππος Β' (1555-1589) ήπερημόνησαν τής ρωμαιοκαθολικής 'Εκκλησίας. Ο παραγκωνισμός τών ίθαγενών από τās ύψηλās δημοσίας θέσεις προεκάλεσε τήν αντίδρασιν τών ίσχυρών εις τās Κάτω Χώρας υπό τήν ήγεσίαν του πρίγκηπος Πουλιέζιμου τής 'Οράγγης. Είς τούς άντιδρωήντας άπέκτισεν ίσχυρά έρεσώματα ο Καθολικισμός. Ο άγών συνεβάσεν έθνικόν και θρησκευτικόν χαρακτήρα. Οι άντιδρωήντες έζητησαν τροποποίησιν τών περιθρησκευτικής διαταγμάτων (Πλακάκια)

και τήν άπαγόρευσιν τής 'Ιερās εξέτασεως, συνέστησαν δε ένωσιν προς πρόστισιν τών συμφερόντων των. Έπέτυχον τήν έπικεινή έφαρμογήν τών διαταγμάτων (1565) και προσεκάλεσαν 30 καθολικούς ιεροκήρυκας έκ Γενεύης, οι όποιοι ήρχισαν τό μεταρρυθμιστικόν κήρυγμα έπισήμως (1566). Η επικράτησις τής μεταρρυθμισσεως ήτο γεγονός ήδη κατά τό 1574. Ούτως επερχατοποιοιήθη και ο χωρισμός τών Κάτω Χωρών από τήν 'Ισπανίαν. Είς τήν ένωσιν τής Ούτρέχτης (1579) συμπετεύχον έπτά επαρχίαι, οι όποιαι μετά δύο έτη έγκρισθίσαν αυτόνομον δημοκρατικόν καθεστώς. Η προστάσεις του φιλόστου Β' να άποκαταστήση τήν κυριαρχίαν του ώδηγήσεν εις νέους πολέμους, οι όποιοι συνεχίσθησαν μέχρι τής συνθήκης τής Βεστφαλίας (1648), όποτε αι "Ηνωμέναι 'Επαρχίαι" άνεγνωρισθίσαν άνεξάρτητος δημοκρατία με έκτίσημον θρησκευτικών καθολικισμόν. Οι ρωμαιοκαθολικοί περιωρίσθησαν εις έλευθερίαν άκοησιν τής θ. λατρείας.

Είς τās λοιπās Εύρωπαϊκās Χώρας, Δ α ν Γ α ν, Ν ο ρ β η γ Γ α ν, Σ ο υ η δ Γ α ν, Π ρ ω σ σ Γ α ν, Λ ι β ο ν Γ α ν, Κ ο υ ρ λ α ν δ Γ α ν, Π ο λ ω ν Γ α ν, Ο υ γ γ α ρ Γ α ν και Τ ρ α ν σ λ β α ν Γ α ν ή ταχέια διεκόδους τής μεταρρυθμισσεως ήνωθηθη και από τό τάγμα τών Τευτόνων.

Ούτω τό σχήμα τής 'Εκκλησίας κατέστη γενικόν εις διάολήρον τήν άδουιν, ή όποία διηρέθη εις ρωμαιοκαθολικός και Προτεστάντας. Ο παπισμός ήτέστη καίριον πάλλημα, αλλά διά τών άντιμεταρρυθμιστικών μέτρων έπέτυχε τήν έσωτερικήν αναδιοργάνωσιν του και έπωφελοδύμενος τής διακρίσεως των προτεστάντικών παραδόων διεφύλαξεν έν πολλοίς τήν άπολυταρχικήν αυτού δικαιοδοσίαν. Η πάλη μεταρρυθμισσεως και άντιμεταρρυθμισσεως συνεχίσθη χωρίς όμως ούσιώδεις έκκλησιαστικές άνωκατατάξεις. Αι προτεστάντικās όμολογίαι διοργανώθεισας άνεπτύξαν ίδίαν θρησκευτικήν, κοινωνικήν και ίεραποστολικήν δραστηριότητα και διεμόρ-

φύσαν τὸν θεολογικὸν ἀντικείμενον τοῦ παπικοῦ εἰς τὴν δύσιν. Ἡ ὑπ' αὐτῶν ὄψως ἀπὸρριψίς τῆς Ἰ. Παραδόσεως συνετέλεσεν εἰς τὴν διασπορὰν τῶν προτεσταντῶν εἰς πολικληνύμους ὁμολογικὰς παραφυάδας προδευτικῶς διαφοροποιουμένης ἀπ' ἀλλήλων εἰς οὐσιώδεις ἀρχὰς τῆς πίστεως καὶ τοῦ ἔθν. πολιτεύματος. Ἡ κατὰ τῆς παπικῆς αὐθεντίας ἀσκηθεῖσα δριμύεια πολέμικῆ ὠδύνησεν εἰς τὴν ὑποκατάστασιν αὐτῆς διὰ τῆς ὑποκειμενικῆς αὐθεντίας ἐνδὸς ἐκείνου τῶν πριστικῆς αὐθεντίας. Ἡ διαλεκτικὴ μεταξὺ παπικῆς ἀπολυταρχίας καὶ προτεσταντικῆ ὑποκειμενισμοῦ συνεχίσθη καὶ εἰς τοὺς ἐπομένους αἰῶνας καὶ χρονοτητέρας τὰς διαμορφώσεως ἐντιστοιχείους θεολογικῆς τάσεως.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Γ'

Η ΡΩΜΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

1. Διοργάνωσις. Ἡ μεταρρυθμίσις ἐκλάδισε τὴν παπικὴν ἀπολυταρχίαν. Ὁ διαφωτισμὸς ἐπάγη γενικώτερον τὸ φρονητικὸν φρόνημα τῆς δύσεως. Ἡ διὰ τῆς μεταρρυθμίσεως διασπορὰ τῆς Ἐκκλησίας τῆς δύσεως συνεδέσθη ἀπὸ πολικλῆ καὶ πολιτικῆ προβάληματα, τὰ ὁποῖα ἔλαβον ρυθμιστικὰς λύσεις κατὰ τὴν περίου τοῦ διαφωτισμοῦ καὶ ἐπέφεραν τὴν ἐξουσίαν τοῦ παπικοῦ θρόνου. Ἡ ἀπέλιψις προσπίδηλα τῶν παπῶν νὰ διαφυλάξουν τὴν τεραστικὰν ἐκκλησιαστικὴν περιουσίαν κατὰ τὴν πᾶσιν μεταρρυθμίσεως καὶ ἀντιμεταρρυθμίσεως εἴχε προσηρινὰ ἀποτελέσματα, χῆρις εἰς τὴν διὰ τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐν Τριδέντῃ συνόδου ἐπιτευχθεῖσαν ἐνδότηα καὶ ἐραστηρικότητα τῶν ρωμαϊοκαθολικῶν καὶ εἰς τὴν ἀναδιδρανώσιν τοῦ παπικοῦ θρόνου. Ὁ Γρηγόριος ΙΓ' (1572-1585) ὕδουσεν ἐν Ρώμῃ καθλέγια διὰ τοῦς θυγγρους, ἄγγλους, ἑλληνας, ἄρμενους, μαρωνίτας κ.ά. ἐνισχύσας οὕτω τὴν δρῶσιν τῆς παπικῆς σύνας, ὃ δὲ Σιζέτος Ε' (1585-1590) προέβη εἰς διοικητικὴν ἀναδιδρανώσιν τοῦ παπικοῦ θρόνου διὰ τῆς ἰδρύσεως 15 παπικῶν ὑπουργείων (CONGREGATIONES), τὰ ὁποῖα ἐπελαμβάνοντο τῶν κυριώτερων ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων. Ἐν τοῦτοις αἰσχέσεως τοῦ παπικοῦ θρόνου πρὸς τὰ κρᾶτη τῆς δύσεως διεταράχθησαν καὶ ἡ δύναμις τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ ἄσσει περιωροσθῆ σημαντικῶς κατὰ τοῦς ΙΗ' καὶ ΙΒ' αἰῶνας. α) Εἰς Γ α λ α ι ο ν ἡ γαλλικὴ ἐπανόστασις (1789-1800) ἐκλάδισε τὴν θέσιν τοῦ παπικοῦ θρόνου καὶ τῆς Ἐκκλησίας γενικώτερον, διστι ἐπεβλήθησαν αἱ ἀντιρροσιστικαὶ τάσεως τοῦ Διευθυντηρίου. Ὁ Ναπολεὼν Βοναπάρτης ἐρ-

ρῶθιμοι μετὰ τοῦ πάπα Πίου Ζ' (1800-1823) τὰς σχέσεις Γαλλίας

καὶ παπικοῦ θρόνου διὰ κογκροδάτου (1801) μὲ ἐκστέρωθεν ὑποχω-
ρήσεις. Ἡ πτώσις τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἡ ἀνοδος τῆς δυναστείας
τῶν Βουρβόνων ὠδήγησεν εἰς τὴν σύνταξιν νέου κογκροδάτου (1817)
τὸ ὁποῖον ὑπέστη πολλὰς διαδοχικὰς τροποποιήσεις. Ἡ ἐπανόστα-
σις τοῦ 1830 ἐξεστράτη εἰς διωγμὸν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, διὲς καὶ
ἐζητήθη ὁ χωρισμὸς Ἐκκλησίας καὶ Κράτους, ἀλλ' ἡ ἰδέα αὐτῆ ἀνε-
κρούσθη ὑπὸ τοῦ πάπα Γρηγορίου ΙΙΓ' (1832). Ἡ διὰ τῆς ἐντροπῆς
τοῦ Λουδοβίκου - εὐλαΐτου ἐγκαστέρουσις τῆς Β' Δημοκρατίας (1848
-1852) ἠνθῆσε τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ δὲ Γ' Δημοκρατία (1870) ἐτέλει
κατ' ἀρχάς ὑπὸ τὴν ἐτυρορρῆν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ 1877 ἐ-
πεκράτησαν ἐν αὐτῇ οἱ ριζοσπάται, οἱ ὁποῖοι ἐπέδωξαν τὴν ἐκ-
μηδύνισιν τῆς ἐτυρορρῆς τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ νόμος χωρισμοῦ ἐκκλη-
σίας καὶ Κράτους ἐξεδόθη τὴν 9 Δεκεμβρίου 1905, ἀλλὰ κατεβλήθη
οὐδὲ ὑπὸ τοῦ πάπα Πίου Ι' (11 φεβρ. 1905). β) εἰς Γ ε ρ μ α ν Γ -
α ν οἱ ἡγεμόνες ἐτάχθησαν κατ' ἀρχάς ἐναντίον τῆς γαλλικῆς ἐπα-
ναστάσεως καὶ ἐκήρυξαν τὴν πόλεμον κατ' αὐτῆς (1792). Τὰς συνε-
πέδας τοῦ πολέμου ἐπάληρωσεν ἡ Ἐκκλησία, διότι διὰ τοῦ βασιλι-
κοῦ διατάγματος τῆς Παρισίων (1803) ἐτέθη εἰς τὴν διείθεσιν
τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων πᾶσα ἡ ἐκκλ. περιουσία ἔναντι τῶν ἀπολε-
σθέντων κατὰ τὸν πόλεμον ἑδάφῶν εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ ρῆ-
νου. Ἡ προστασία τοῦ παπικοῦ θρόνου νὰ διασῶσθαι τὴν ἐκκλ. περι-
ουσίαν διὰ γενικῆς συμπωνίας μὲ ὄλους τοὺς γερμανοὺς ἡγεμόνας
ἀπέτυχεν. Ἡ Βαυαρία ἐδέχθη πρώτη κογκροδάτον (1817), διὲς τοῦ
ὁποῖου οἱ ἐπιοκοποὶ ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ ἐχειροτο-
νοῦντο ὑπὸ τοῦ πάπα, ἀλλὰ περιωρίζοντο εἰς μόνον τὰ ἐκκλησιαστι-
κὰ τῶν καθήκοντα. Συμπωνία ἐπετεύχθη καὶ μετὰ τῆς Πρωσίας (1821)
δι' ἧς οἱ ἐπιοκοποὶ ἐξελέγοντο ὑπὸ τῶν κανονικῶν τῶν καθολικῶν
νασῶν. Ἡ συμπωνία μὲ τὸ βασίλειον τοῦ Ἀνοβέρου παρεῖχεν εἰς τὴν
Πολιτείαν τὸ δικαιώμα διαγραφῆς πάντων τῶν ἀνεπιθύμητων ἐκ

15

209
τοῦ ὑποβαλλομένου καταλόγου τῶν διὰ τὴν ἐκλογὴν καὶ χειροτονί-
αν ὑποψηφῶν (ἐργασιμὸν βέτο). Εἰς τὴν Α ὕ ο τ ρ ε α ν ἡ θέ-
σις τοῦ βασιλέως φραγκίσκου Β' ἦτο εὐνοϊκὴ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν,
διὲς καὶ τὸ δικάσιμα τῆς Παρισίων δὲν ἐφηρμόσθη. Ἡ ἀκελευσθε-
ρσις τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὸ κρᾶτος ἐπετεύχθη μετὰ τὴν ἐπανόστα-
σιν τοῦ 1848 διὰ τοῦ κογκροδάτου τοῦ 1855, τὸ ὁποῖον ἐτροπο-
ποιήθη (1868) καὶ κατηργήθη τὸ 1874. Μετὰ τὸν γερμανογαλλικὸν
πόλεμον καὶ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας (18 Ἰ-
ανουαρίου 1871) ὁ καγκελάριος Βίσμαρκ ἐπέδωξε τὴν ἐν Γερμα-
νίᾳ ὑποταγὴν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸ Κρᾶτος (KULTURKAMPF). Διὰ
σειρᾶς νόμων κατηργήθη ἡ αὐτονομία τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ Ἰησοῦι-
ται καὶ πάντα τὰ μοναχικὰ τάγματα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶχον ὡς ἀπο-
στολὴν τὴν περιθάψιν τῶν ἀσθενῶν ἐξεδιωχθήσαν (1872), αἱ δὲ Ἐκ-
κλησιαστικαὶ ὑποθέσεις ὑπῆχθησαν εἰς εἰδικὸν Πολιτικῶν δι-
καστήριον ("νόμοι τοῦ Μάρου" 1873). Οἱ ρωμαλοκαθολικοὶ καὶ τι-
νες προτεστάνται ἀντέδρασαν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νόμων. Οἱ ἀν-
τιρῶντες ἐλείποντο, ἐφυλακίζοντο ἢ καὶ ἐξωρίζοντο, ἀλλ' οἱ πλ-
οστοὶ συνετάχθησαν μετὰ τῶν ἐπιοκῶν. Εἰς τὴν Γερμανικὴν Βου-
λὴν ἐοχηματίσθη ἰσχυρὸν ρωμαλοκαθολικὸν κόμμα, τὸ "Κέντρον", τὸ
ὁποῖον ἐνλοχθήθη σημαντικῶς εἰς τὰς ἐκλογάς. Ἡ ἀντεκκλησιαστι-
κὴ πολιτικὴ τοῦ Βίσμαρκ ἀπέτυχεν, οἱ διωγμοὶ προδευτικῶς ἐκδι-
πασαν καὶ νέα διατάγματα (1880, 1882, 1883, 1886, 1887) διληθθέντων πᾶς
ἀντιθέσεις. Ὁ πάπας παρήγγηθη τῆς ἀξλιώσεως νὰ γνωστοποιοῦνται
προκαταρκτικῶς τὰ ὄνθματα τῶν διὰ χειροτονίαν ὑποψηφῶν. Οἱ νό-
μοι τοῦ Βίσμαρκ περιέφεσαν εἰς ἀχρησίαν, ἐνῶ τὸ κόμμα "Κέντρον"
συνεχῶς ἐνλοχθετο καὶ ἠνθῆει τὰ συμπερόντα τῆς Ἐκκλησίας.

γ) εἰς Ἰ τ α λ ε α ν, ἡ ὁποία κατεκτήθη ὑπὸ τοῦ Ναπολέον-
τος, ἐφηρμόσθησαν αἱ πραγματικοποιήσεις εἰς Γαλλίαν μεταρρυθμί-
σεις. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπιοκῶν ἐμειώθη καὶ ἡ ἐκκλ. περιουσία ἐ-
δημειώθη. Τὸ 1803 ἐπεβλήθη κογκροδάτον ἀνώτατον πρὸς τὸ ἐκλιβα-

γέν εις Γαλλίαν (1801). Ἡ πτώσις τοῦ Ναπολέοντος ἐπενεύφερε τὰ πράγματα εἰς τὴν πρό τῆς γαλλικῆς κυριαρχίας κατὰστασιν. Ὁ Βασίλευς Ἐμμανουήλ (1848-1878) συνέδρασε τὴν προοδευτικὴν κατάντησιν τῆς Ἰταλίας μετὰ τὴν ἐφαρμογὴν ἀντεκκαθολιστικῶν νόμων περὶ καταργήσεως τῶν ἐκκλ. δικαστικῶν προνομίων, τῆς δεκτικῆς, τῆς ἀσουλίας καὶ τῶν μοναστικῶν ταγμάτων, τὰ ὁποῖα δὲν εἴχον ὡς ἀποστολὴν τὴν ἐκπεδύσαν ἢ τὴν περιθάλψαν τῶν νόθων. Τὸ 1870 κατελήφθη ἡ Ρώμη, ἡ γὰρ ρῆξις Βικτωρος Ἐμμανουήλ καὶ παπικοῦ θρόνου ὑπέβλεν ὀδυρόμενος. Ὁ παπικὸς θρόνος διετήρησε τὴν ἀνεκτικότητα Βασιλικῶν καὶ ἀπερριπτοῦ καὶ τῶν κύριον Καταβλ. Γκαυτρίσας, ἀλλ' ἐπέκρινε τὴν προσδεύσαν ἐτησίαν χρηματικὴν προσοφίαν. Ὁ νόμος τῆς 15 Μαΐου 1871 ἐκήρυξε τὸ πρόσωπον τοῦ πάπα ἴερὸν. Τέλος διὰ τῆς συμμαχίας τοῦ 1929 ἐνεργηθεὶς ἐν τῇ μικρῇ παπικῇ κερὰ τοῦ Βατικανοῦ.

8) εἰς Ἰορταν ἢ γαλιλή κυριαρχία: συνωδέθη πρὸς ἀνεκκαθολιστικὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ἤρθεσαν ὑπὸ τοῦ φερδινάνδου 2; ἀλλ' ἡ ἐπιχριστιανιστικὴ τοῦ 1820 ὑπέβλεν ἐχθρικὴ ἐναντι τῆς Ἐκκλησίας. Μετὰ τὴν βασιλείαν τῶν Γάλλων ὁ φερδινάνδος ἐπικρατήσασκε τὴν τῆσιν (1823), ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον του (1833) ἐξέστρεψεν ἐμφύλιος πόλεμος, διότι αἱ βυζαντικαὶ ἐπιρροαὶ καὶ ἡ Ἀρμενικὴ δὲν ἀνεγνώρισαν τὴν διεδοχὸν Ἰσαβέλλαν καὶ ἀνεκήρυξαν Βασιλείαν τῶν Δόκων Κάρλος. Ἡ ἐκκλ. περιουσία ἐληλυθηθήθη, τὰ ἀνόμοιμα μοναστηριακά κληρονομήσασκεν (1861), ἐκ δὲ τῶν γυναικεῶν διετηρήθησαν μόνον τὰ ἀπορρίπτα διὰ τὴν ἐκπεδύσαν. Τὸ 1841 ὑπέβλεν μόνον 6 ἐπισκοποὶ εἰς ἀλδαλῆσαν τὴν Ἰσπανίαν. Διὰ τῶν συμμαχικῶν τῶν ἐτῶν 1851 καὶ 1859 ἐρρυθρίθησαν αἱ σχέσεις Ἰσπανίας καὶ παπικοῦ θρόνου.

ε) εἰς τὰς λοιπὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας.

εἰς τὴν Πορτογαλίαν ἡ ἐπιχριστιανιστικὴ τοῦ 1910 καὶ ἡ ἀνακήρυξις τῆς δημοκρατίας τῆς Λισσαβώνας ἔθεσε τέρμα εἰς τοὺς διωγμοὺς διὰ τοῦ χωρισμοῦ Ἐκκλησίας καὶ Κράτους μετὰ Βαρβάρους

διὰ τὴν Ἐκκλησίαν (1911). εἰς τὰς Κόστα Χόρτα καὶ Ἰσπανίαν ἡ θρησκευτικὴ ἐλευθερία. εἰς τὰς Βρετανίας ἡ δυσχερὴς θέσις τοῦ ρωμαιοκαθολικισμοῦ ἐβεβλήθη ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ 18^{ου} αἰ. οἱ ρωμαιοκαθολικοὶ ἤθύναντο νάκαταβάθουν δημοσίως θέσεις καὶ νά ἔχουν ἐκπροσώπους εἰς τὸ Κοινοβούλιον (1829) χάρη εἰς τὸν δραστηριότητα τῶν Ἰρλανδῶν. Ὁ μὲν πάπας Πίος 8^{ος} ἐπέκρινε ρωμαιοκαθολικὴν ἴεραρχίαν εἰς Ἀγγλίαν (1850), ὁ δὲ Νέων 11^{ος} εἰς Σκωτίαν. εἰς τὰς Σκανδιναβικὰς χώρας οἱ κατὰ τοῦ ομηλοκαθολικισμοῦ νόμοι καταργήθησαν (1847) καὶ διεκηρύχθη διὰ νόμου ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκείας καὶ ἡ ἰσότης τῶν τῶν πολιτῶν. εἰς τὴν Σουηδίαν καὶ τὴν Νορβηγίαν ἀνεγνωρίθη ἡ ἐλευθερία θείας τῶν ρωμαιοκαθολικῶν (1873), ἐντὺ τὸ 1892 ἐβούθησαν παπικὰ βλακιστὰ εἰς Δανίαν καὶ Νορβηγίαν.

2. Ἐνδοχουοὶ τοῦ παπικοῦ κύρους.

Ἡ διαμάχη τοῦ παπικοῦ θρόνου καὶ τῶν κρατῶν τῆς Δύσεως ἐπέληξε τὴν δύναμιν τοῦ πρώτου. Ἡ ἐκκαθολιστικὴ περιουσία ἀπληροπύθη ἐξ ἀπολλοῦ εἰς Γαλλίαν καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς Γερμανίαν, ἐντὺ τὸ ἐκκαθολιστικὸν φρόνημα τῶν πιστῶν ἐκλονήσασκε. οἱ εὐγενεῖς τόσον εἰς τὴν Γαλλίαν ὅσον καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν ἀπέβλεσαν τὴν εὐρείαν δικαιοδοσίαν ἐπὶ τῶν ἐκκαθολιστικῶν. Ἐφεξῆς οἱ ἐπισκοποὶ ἐστερεώθησαν μὲν τῶν ἰδιοκτητικῶν φεοδῶν, ἀλλ' ἐν ταύτῃ ἀπληροπύθησαν τῆς κηδεμονίας τῶν φεοδαρχῶν. εἰς ἐπισκοπὸς ἦσαν πνευματικῶν ἐξουσίαν ἐπὶ δόξῃ ἢ καὶ περιουσιαστικῶν ἐπισκοπῶν. Ὁ παπικὸς θρόνος, ἀπογυμνωθεὶς ἀπὸ τὴν εὐρείαν κοσμικὴν του κυριαρχίαν, ἐπέβλεψε τὴν ἐνδοχουοὶ τῆς ἐκκαθολιστικῆς αὐτοῦ ἀπολυταρχίας διὰ τῆς ἀνακηρύξεως εἰς δόγμα πύσεως τῆς Ἐκκλησίας τοῦ παπικοῦ Ἀλαφία εἰς τὴν εὐνοδοὶ τοῦ Βατικανοῦ (1870). Ἡ παπικὴ ἀξίωσις συνήνησσε σθεναράν ἀντιτάσσασκεν τόσον εἰς τὰ μέλη τῆς συνόδου ὅσον καὶ εἰς τοὺς π-

στούς, διότι τουούτον δόγμα έβασπετο άνέμευτονον εἰς τὴν ἱερὰν παρῶσον. Ἐν τούτοις ἡ σύνοδος κατὰ πλειοψηφίαν ἐδέχθη τὸ δόγμα τοῦ πατρικοῦ ἁγιασμοῦ κατὰ τὴν Δ' συνέδριον, τὸ ὅτιον διετυπώθη εἰς τὸ δευτεῖον "PASTOR AETERNUS" (18 'Ιουλίου 1870). Οἱ ἔπισκοποι ἐδέχθησαν τὸ δόγμα, ἀλλὰ μέγα μέρος τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ, λόγι τῆς Γερμανίας, ἀπέκρουσαν αὐτὸ. Οἱ ἄντιφώντες ἀνεθεματίσθησαν, ἀλλὰ τὸ πατρικὸν ἔδωκεν δὲν γίνεσθαι καὶ ὑπὲρ τῶν κυβερνησῶν τῆς Δύσεως. Ἡ ἄυστρια ἠύρωσε τὸ κληροδοτον (1870). Αἱ κυβερνήσεις τῆς Πρωσίας καὶ ἄλλων χωρῶν ἔλαβον αὐστηρὰ μέτρα κατὰ τῆς ἔγκλησίας καδδὲν ἐφίμωσαν τῆς ἐτυχαίτης καὶ κατὰ τῶν ἀντιδρωντων πωλῆς. Ὁ καθηγητῆς τοῦ περιστημῆου τοῦ Μονάχου Ἰγντίος Ντέλλινγκερ παρυσώσεν εἰς τὴν Βουλῆ τῆς Βρυξέλλας 19.000 ὑπογραφὰς ἰσονυμῶν νὰ δεχθῶν τὸ πατρικὸν ἔδωκετον, ἀλλ' ὁ μητροπολίτης Μονάχου ἰψώρισε τοῖς ὑπερσφωαντας τὸ ἔγγραφο. Οἱ διεφωνοῦντες ἀπεσχόθησαν κατ' ἐλευθέρωσαν τὴν Παναλλοκκία τὸ καθεῖν, ἡ ὁποία ἀπέκρουσε τὸ πατρικὸν ἔδωκετον, τὴν προσέθηεν τοῦ FILIOQUE εἰς τὸ σόμβολον, τῆς ἀφῶσεις, τὸ δόγμα τῆς ἰσπίαν συλλήφωως τῆς Βεστίκου, τὴν ὑποχρεωτικὴν ἔγχεσαν τοῦ κλήρου, τὴν χρῆσαν τῆς λατινικῆς εἰς τὴν θ. λατρῆσαν κ.ἄ., ἀλλὰ διετήρησαν τὴν περὶ FILIOQUE διδασκαλίαν κατ' ἐισήγαγεν προτεσταντιζώσας ἰδέας ὡς τὴν ἴσωνσαν προσκυνήσως τῶν ἄγγων κατ' τῶν εἰχδων, τῆς μετσουλιώσως ἐν τῇ θ. εὐχρηστίσῃ, τῆς ὑποχρεωτικῆς ἐξομολογήσως κατ' ὑποτέλεις κ.ἄ.

3. Βεβα λατρῆσα. Ἡ μεταρρῶμιλοις κατ' τὰ ἐπικιδουθήσαντα μετὰ τὴν μεταρρῶμιλον ὀργκλονιστικὰ γεγονότα τῆς ἐκκλ. διαρῶσως κατ' αἱ ἀντιθρησκωτικὰ τῶσεις τοῦ Διαφωτισμοῦ ἐκηρῶσαν τὴν λατρῆσαν. Αἱ ἐπισκοποι ἐμελιώθησαν. Ὁ πατρικὸς λεγάτος καρδινάλιος Καρῶρα διὰ διατίξωως ὤρισην ὡς κωρῆς ἐκκλ. ἐορτίδας διὰ τοῦς πιστοῦς τῆς Γαλλίας ἐκτός τῆς Κυριακῆς μόνων τῶσαςας: Χριστοῦγεννα, Ἄνδληπιν, Μετῶσασιν ἐνομῶσαν τῆς Ἐσπῶκου, Ἄν-

Πάντων (9 'Απριλίου 1802). Βραδύτερον προσετέθησαν αἱ ἐορταὶ τοῦ Πάσχα κατ' τῆς Πεντηκοστῆς (1886). Νέαι ἐορταὶ εἰσῆχθησαν, ὡς ἡ τῆς ἁσπίλου συλλήφωως τῆς Βεστίκου κατ' τῆς καρῶς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κατ' τῆς Βοτῶκου. Παρεμφερῆ μέτρα ἐλήθηθησαν κατ' εἰς ἄλλας χώρας τῆς Δύσεως. Αἱ ἐπισκοποι ἐπερυσώθησαν εἰς τὸ ἐλάχλυτον. Ἡ θ. λατρῆσα ὡς ἐδει νὰ τεληται κατὰ τῆς ἐγκερῶσως ὑπὲρ τῆς ἀτυνομῆς ὤρας, ἡ δὲ μορῆ τῆς λειτουργίας ἐτοκνυλε συνήθως κατὰ ἐπαρχίας. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 19' αἰ. οἱ τοπικοὶ αὐτοῦ λειτουργικὸς τόποι ἀντικατέστησαν ὑπὲρ τῆς ρωμῶτικῆς λειτουργίας. Ἡ ἐκκλ. μουσικὴ προσηρημῶθη εἰς τὰ τρία πρώτα λειτουργίας τοῦ μουσοργῶ Ἰωάννου Περλίου ὄγγι (1565). Μετὰ τὴν ἐκκλ. μουσικὴν ἠχολήθησαν περιδωκῆς κατ' οἱ μεχῶλοι μουσοργῶ Μόζαρτ (+ 1791), Μπετῶβεν (+ 1827), Μέντελσον (1847) κατ' Ἄστ (+ 1836).

4. Χριστιανικὴ Τέχνη. Ὁ ἐμπνεδμενος ἀπὸ τὰ κλάσικα πρότυπα τῆς ἐλληνορωμῶτικῆς τέχνης "ρυθμῆς τῆς Ἄναγεννήσως", εἰς τὸν ὁποῖον εὔρον τὴν ἐκφρασῶν τῶν αἰ ἐμπνεδσεις τοῦ Ἀεονδῶριου νὰ ἐλνται (+ 1519), τοῦ Μεχῶλα Ἄγγελου (+ 1564), τοῦ Ραῦτῆλ (+ 1520), τοῦ Τισοιδῶνου (+ 1576), τοῦ Κορεῶου (+ 1534) κ.ἄ. ὑποκατεστέθη κατὰ τὸν 17' αἰ. ἀπὸ τῶν ρυθμῶν Μπαρῶκ, ὁ ὁποῖος ἐχαρρακτηρίζετο διὰ τὸν ὄγκον, τὴν διακῶμησην, τὴν πωλυχρημῶσαν κατ' τὸν φωτισμῶν. Ὁ ρυθμῶς Μπαρῶκ διεπῶσεν ὄν μόνον τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἀλλὰ κατ' τὴν ζωγραφικὴν (Ροῦμπενς, Βελαθῶκουεθ, Μουρῶλο κ.ἄ.). Ἐκ τοῦ ρυθμοῦ Μπαρῶκ προήλθεν ὁ ρυθμῶς Ροκκῶ (κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ 18' αἰ.), χαρρακτηριζῶμενος διὰ τῆς περιττῆς προεκτίσως. Ταχῶως ὄμως διελισδῶσε νέον πνεῦμα εἰς τὴν τέχνην διὰ τῆς προβολῆς τῶν κρυπῶν τῆς ἀπῶστητος, τῆς οἰκονομῆς κατ' τῆς σκωπικῶτῆτος κατ' διὰ τῆς ἀποφυγῆς παντῆς περιττοῦ.

...αυτά. Εκτός του ανασυσταθέντος τμήματος των 'Ιησοιτών και της ανασυγκροτήσεως των Κιστεραιωνών, οι οποίοι υιοθέτησαν Τραπεζοτάς, ιδρύθησαν τὰ τμήματα των Κ α π ο υ τ ρ ί - ν ω ν ὑπὸ τοῦ φραγκλοικανοῦ Ματθαίου Βάσση (1526), τῶν 'Ο ρ α - τ ο ρ ι α ν ῶ ν ὑπὸ τοῦ ἀγ. Φιλίππου (1548), τῶν 'Α σ ο ο μ φ λ ο ν ι ο τ ῶ ν ὑπὸ τοῦ 'Αλξίου (1840). κ.ά., τὰ ὁποῖα ἐκάλυψαν πολ- λαπλάς ἀνάγκας τῆς ρωμαιοκαθολικῆς 'Εκκλησίας, ἐνδοχίαν τὸ πλεονον παντεχέθειεν παπικῶν κήρος και προσέθερον οημεντικῆς ὑπη- ρεύσας εἰς τὴν ἀνατυχεῖσαν ὑπὸ τοῦ παπικοῦ θρόνου 'Ιεραστο- λικὴν δρασιν.

5. 'Ιεραστολικὴ ἐρσις. 'Ο κατὰ τὴν περίοδον τῆς 'Αναγεν- νήσεως και τῆς μεταρρυθμίσεως κίολισμοῦ τοῦ παπικοῦ κήρους ἐν τῇ 'Εκκλησίᾳ περιωρεση εἶδε τῆς ἐπιτυχούς 'Ιεραστολικῆς ἐρσεως εἰς τὴς ἀνακαλυφθεσας ὑπὸ τῶν ἱστανῶν και πορτογάλων θαλασσο- πόρων νέας χῆρος τῆς 'Ανατολῆς και τῆς ἀσσεως. Οἱ 'Ιεραστολο- γοὶ ἔκτισαν κηρῶς ἐκ τῶν μοναχικῶν ταγμάτων τῶν 'Ιησοιτῶν και τῶν χριστιανῶν, μεταρθεύοντο ὑπὸ τῆς 'Ιερυσθεσης τὸ 1622 CUMRE- RATIO DE PROPAGANDA FIDE και καταρτιζοντο εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ πάπα Οὐρβανοῦ Η' ἱδρυθέν εἰδικὸν κολλέγιον (1627) και εἰς τὰ 'Ιεραπο- στολικὰ σεμινάρια τῶν Παρισίων (1663, 1703). 'Ο Χριστιανισμοῦς ἐ- κηρύχθη εἰς 'Ινδίας, 'Αιτῆν, κοῦβαν, Γουλιάναν, Βενεζουέλιαν, 'Ιση- μερινόν, Περού, Βολιβίαν, Χιλήν, Βραζιλίαν, Μεξικόν, Καλιφόρνια- ναν, Καναδάν, Φιλιππίνων, 'Ιαπωνίαν και Κίναν. Εἰς τῆς 'Ι ν δ ι - α ς ἱδρύθη ἡ ἐπισκοπὴ Γκάδα (1534) χῆρος εἰς τὴν δρασιν τῶν 'Ιησοιτῶν και ἰδὲς τοῦ ἀποστολικοῦ τῶν 'Ινδῶν" φραγκόσκου Σαβε- ρίου και τοῦ Ροβέρτου Νόμπλι (1606-1656). 'Ο κίολισμοῦς τῆς πορ- τογαλικῆς κυριαρχίας και ἡ ἐνδοχίαν τοῦ ἀγγλικοῦ κήρους ἐδημι- ούργησαν προβλήματα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν 'Ινδῶν. Τὸ 1857 ἐκτε- τεύχθη συμφωνία και ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Γκάδας προήχθη ὑπὸ τοῦ παπ- κικοῦ θρόνου εἰς Περτρίαρχετον. Εἰς τὴν 'Ι α π ω ν ς α ν ἐκήρυξεν

18

... 210
... τῆς ἐπιτυχούς ἐρσεως τῶν 'Ιησοιτῶν ὑπὸ τοῦ πάπα Οὐρβανοῦ Η' (1549), ἀλλ' εἰ βαπτισθέντες ὑπόστασαντο πολ- λούς εἰσλημοῦς, ἔνεκα τῆς ἐχθρότητος τῶν 'Ιθαγενῶν και τῶν Εὐ- ρωπαιῶν. 'Ο εἰσλημοῦς τοῦ 1638 ἐξήρθεσε οχεδόν τὸ 'Ιεραστολι- κὸν ἔργον διὰ τῆς σφαγῆς τῶν κληρικῶν και τοῦ πνιγμοῦ τῶν χρι- στιανῶν. Νέαν προσάθειαν ἀνεληφθησαν μετὰ τὴν ἀγγλοκαθολικὴν συνθήκην (1858). 'Ο Νέων ΓΓ' ἐγκαιρόρυσεν 'Ιεραρχίαν εἰς 'Ιαπω- νίαν (1891). Εἰς τὴν Κ ς ν α ν ὁ Χριστιανισμοῦς εἰσεβήθη διὰ τῆς οημερσασαῖσεως τῶν οητοκρατῶρων ἴδη ἀπὸ τοῦ τφίλους τοῦ ΙΣΤ' αἰ., ἀλλ' ἡ συνύπηρελις τῶν ἐορτῶν τοῦ χριστιανισμοῦ και τοῦ Κομ- ρουαλιανοῦ ἐδημιούργησε σοβαρὰ προβλήματα. Μετὰ τὴν θάνατον τοῦ οητοκρατοροῦ Χῆν-γιῆ (1722) αἱ συνθήκαι ὑπῆρξαν δυσμενεῖς. Εἰς τὴν ς ἡραστιασε εἰσελκοντο ἐπισκοπῆς ἰδὲς ἐπὶ τοῦ οητοκρατι- ρος Κία - κίγνα (1795-1820). 'Η συνθήκη Παλλίας, 'Αγγλίας και Κίνας (1858) ἔδημιούργησε νέας προὑποθέσεις εἰς 'Ιεραστολικὴν ἐρσιν ἰδὲς μετὰ τὴν συνθήκην εἰρηνης Τιέν-Τσιῶν (1860), 'Αλ τὸ ὑπὸ τοῦ Μῶο Τσε Τοῦγαν ἐπιβλήθει κίμονοις και κσεσιῶς (1945) ἐξήρθεσε τὸ ἐπιτελεσθέν 'Ιεραστολικὸν ἔργον. Εἰς τὴν 'Ι ν δ ο κ ς ν α ν ὁ χριστιανισμοῦς ἐκηρύχθη εὐρέως και τὸν ΙΖ' αἰ. ὑπὸ 'Ιησοιτῶν κηρῶς μοναχῶν και εἶρε μεγαλήν ἀπήχησιν εἰς Τονκίνον, Καμπότζην, Σίμ και ἀλλοχοῦ, ἀλλὰ και τὸν ΙΒ' αἰ. γιλιῖδες χριστιανῶν ἐμαρτύρησαν και τὸς ἀλλοκαλλήλους δι- ωγμοῦς τῶν εἰδωλοδοτῶν. Εἰς τὴν 'Α φ ρ ι κ ῆ ν ὁ χριστιανισμοῦς εἰσεδυσσε και τὰ τὸν ΙΒ' αἰ. Τὸ 1838 ἱδρύθη ἐπισκοπὴ εἰς 'Αλγερ- αν και τὸ 1884 ἐτέρε ἐπισκοπὴ εἰς Τυνησίαν, ἀλλὰ τὸ μουσολιμα- νικὸν στολιχέτον ἐλάχιστα ἐπηρεάσθη. Εἰς τὴν Κεντρικῶν 'Αφρικῆν ἐδρασσαν ἐπιτυχῶς 'Ιεραστολοαἱ (Σουδάν, Καμερόν, 'Ερυθράσαν και ἀλλοχοῦ), τὸ ἔργον τῶν ὁποίων ευνεχερίζεται παρὰ τὸν ἀνταγωνισμὸν ρωμαιοκαθολικῶν και προτεστάντων. Εἰς τὴν Α ὕ ε τ ρ α λ ς α ν ἡ 'Ιεραστολικὴ δρασιν ἤρξατο τὸ 1818 με θετικὰ ἀποτελεσματα, ὡς ἀλλοτε και εἰς τὴν 'Ο κ ε α ν ς α ν. Εἰς τὴν Β. 'Α ρ ε ρ ι -

κ ἢ ν ὁ Κ α ν α δ ᾶ ς ἐγνώρισε τὸν Χριστιανισμόν ἥδη κατὰ τὸν 12' αἰ. ὑπὸ τῶν ρωμαϊκοκαθολικῶν μεταναστῶν εἰς Κεμπέκ. Αὐτὸν ἠ-
μ ἔ ν α λ Π ο λ λ τ ε Ἷ α λ ἐγνώρισαν τὸν Χριστιανισμόν ὑπὸ
ὀρθολογικῆς μεταναστευτικῆς εὐρωπαϊκῆς κατὰ τὴν πάλιν μεταποικισμο-
ως κατ' ἀντιμεταποικισμοῦ. Οἱ ρωμαϊκοκαθολικὸς μεταγωγὸν ἐξ Ἀγ-
γλίας ὑπὸ τὸν ἁγίου Βαλτιμὸρ ἴδρυσαν κατὰ τὸν 17' αἰ. τὴν πολί-
τεσαν Μάρσβαλτ (1634), ὡς εἰ κομειτῆρος εἶχαν ἰδρῦσαι τὴν Νέαν
Ἀγγλίαν, εἰ Ἀγγλικῶν τὴν Βιργινίαν κατ' εἰ κομειτῆρος τῶν Γου-
λιέλμου Πένν τὴν Πενσυλβανίαν. Οἱ ρωμαϊκοκαθολικὸς ὑπερτίσαν πολί-
τεσαν Μάρσβαλτ, ἀλλὰ συμετέταχον εἰς τὸν πόλεμον τῆς Ἀνεξαρτη-
σίας κατὰ τὸ τέλος τῶν 17' αἰ. Ὁ τίτας Πίος Στ' ἴδρυσεν τὸν
Ἰνδιάνων Κέντρον κατὰ τὸν 1784 κατ' ἐπίσκοπον Βαλτιμὸ-
ρης (1789). Βραδύτερον ἰδρῦσαν νέαν ἐπισκοπὴν (1819) ὀρθολογικῆς,
Νέας Ἰδρίας, φιλαδέλφειας, Βοστώνης κ.α.ο. Κατὰ τὸς ἁρχαίς τῶν
Κ' αἰ. ὑπῆρχον 12 ἐκκλ. ἐπαρχίαι ἁρῶς εἰς τὴν γῆν τῶν ἰνδιάνων ἰερατε-
στατικῆν δέξαι κατ' τὴν ἁρῶν μεταναστευτικῶν συμμαχικῶν καθολικῶν ἐξ
Εὐρώπης. Τὸ ἀνταγμα τοῦ 1789 ἐπέταξε τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθε-
ρίαν. Ὁ Στένος τῆς Βαλτιμὸρης ἀνεκηρύχθη κεντρικὴ τῆς συμμαχικῶν-
Ἀλκίης Ἐκκλησίας ΠΑ (1858), ἡ θέσις τῆς ἁρῶς ἐνεκρίθη σήμε-
ρικῶς κατὰ τὸν Κ' αἰ.

7. Ἀρῆσεις κατ' ὀρθολογικῆς ἐρίδας. α) Δογματικῶς παρεκλή-
σεις. Ἡ περὶ θ. Χάρυτος κατ' ἐλευσέρας Βουλῆσις τοῦ ἀνθρῶπου
διδασκαλῶν τῶν Προτεστάντων ἐκανεφερεν εἰς τὸ προσηγνίον τῆς οὐχέ-
τικῆς ἰδέας τοῦ ἀγίουστῆρος κατ' ἀπλοχρῆσθη τοῦς ρωμαϊκοκαθολικῶς
θεολόγους. Ὁ καθολικὸς τῆς Νουβάιν Μ λ χ α ἢ λ Β ἔ ἴ ο ς (1513
-1589) ὑπεστήριξε ὅτι ὁ ἀνθρῶπος μετὰ τὴν κτίσιν κατ' ἀνάγκην ἁ-
μαρτάνει, διὸ κατ' ἁρῶς δὲν δυνάσεται, τῆς θ. Χάρυτος, ἡ ὁποία ἐνεργεῖ
ἀνευ συνεργίας ἡ κατ' ἁρῶς τὴν θείαν ἁρῶν τοῦ ἀνθρῶπου. Ἡ διδασκα-
λία του κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ πάπα Πίου Ε' (1567). Ὁ ἱεροσύνης Δε-

ὁ ν ἁ ρ δ ο ς Ἀ ἔ ο σ ο λ ο ς (1554-1623) ἀντιθέτως ὑπεστήριξε
ὅτι ὁ θεὸς προητοίμασε τὴν θ. Χάρην διὰ πάντας τοὺς ἀνθρῶπους
εἰ ὁποῦ κατ' ἐλευσέρας βοήθειαν οἰκειοποιοῦνται ἡ ἀποκοροῦν
αὐτὴν. Ὁ Λέσσιος ὑπερέδινε τὸν παρόχοντα τῆς ἐλευσέρας Βου-
λήσις. Ὁ ἱεροσύνης Ἀ ο ν δ ο β Ἷ κ ο ς Μ ο λ Ἷ α προ-
τετίθησε νὰ ἐναρμονοῦ τῆς ἀντιθέσεις περὶ θ. Χάρυτος κατ' ἐ-
λευσέρας Βουλῆσις τοῦ ἀνθρῶπου διὰ τῆς θ. παντογνωσίας, ὑπο-
στηρίξας ὅτι ὁ θεὸς προητοίμασε τῆς ἐνεργείας τοῦ ἐλευσέρας
ἁρῶτος κατέχει ἀναλόγως κατ' τὴν θ. Χάρην. Αἱ θέσεις αὐταὶ
ἔφερον εἰς ἀντιθέσιν τοῦς ὁμοδοῦς τοῦ ἱ. Ἀγίουστῆρος κατ' ἁρῶ-
ν Ἀντινάθη. Μετὰ μακρῆς συζητήσις ἀπηγορεύθη ἡ δημοσέσις
προητοίμασε περὶ τῶς θέσις αὐτῶ ἀνευ ἐγκρίσεως τῆς ἱ. Ἐξέτασε-
σις (1611). Ὁ Κ ο ρ ν ἢ λ ο ς Ἰ α ν σ ἔ ν ο ς, καθολικῶ-
τῆς τῆς Νουβάιν κατ' ἐπίσκοπος (1636-1638), εἰς πραγματείας του
ἔνετυξε τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἱ. Ἀγίουστῆρος περὶ τῆς θ. Χάρυ-
τος. Ἡ πραγματεία διεδόθη περὶ τὸ 1640 εἰς τῆς Κῆτω Χώρας κατ'
εἰς τὴν Ταλλίαν, ὅπου εὔρεν ὑποστηρικτῆς κυρίως τῆς
τῆς Περτ-Ρουαυλιῶν. Ἡ πραγματεία κατεπολέμηθη ὑπὸ τῶν ἱερο-
στῶν κατ' ἀπηγορεύθη ὑπὸ τοῦ πάπα Οὐρβανῶ Η' (1641-1643). Εἰς
τὴν θεολογικὴν ἐρίδα ἀνεμῆχθησαν κατ' ἔτερον κληρικῶν κατ' ἁρῶ-
ν θεολόγους, εἰ ὁποῦ ἐδέχοντο ὅτι κατ' εἰ δέκασι εἰσὲτι δὲν
δυνάσεται νὰ ἐκτελέσων πῶσας τῆς θ. ἐντολῆς κατ' ὅτι ὁ ἀνθρῶπος
δὲν δύναται νὰ ἀποκοροῦ τὴν θ. Χάρην. Αἱ θέσεις αὐταὶ κατεδι-
κασθησαν ὑπὸ τοῦ πάπα Ἰννοκεντίου Ι' (1653), ἀλλ' εἰ ὁποῦ τοῦ
Ἰανσενίου ἐνεμειναν εἰς τῆς ἀρῶσις των. Ὁ Β ἁ ἁ ἁ ο ς
Π α σ κ ἁ λ (1623-1662) κατεπολέμησε τὴν ἡσυχίαν τῶν ἱερο-
στῶν κατ' ὑπεστήριξε τοῦς Ἰανσενιστάς. Ἐπὶ Κλημέντες Ε' (1667-
1669) ἐπετεύχθη συμφωνία εἰς τῆς βασικῆς θέσεις, ἀλλ' ἡ ἁρῶς ἐ-
κανεληθήθη κατὰ τῆς ἁρχαίς τοῦ ἱ. ἁρῶν. Ἡ μὲν Περτ-Ρουαυλιῶν διε-
κρίθη. Ὁ ὁμοσῆσις Π α σ κ ἁ λ ο ς Κ ἔ ο ν ε λ εἰς γὰρ-

Λιμήν εκδοσιν της Κ.Α. άνενέσχε τας διδασκαλίας κερσ της άναπο-
τρεπτου άποτελεσματικότητας της θ. χάλιτος κατ κερσ της κερσι-
μισμένης θεολήσεως του θεου διδ την σωτηρίαν των άνθρώπων. ΑΙ θε-
σεις αύται προεκλήσαν σοβαράς άντιρρήσεις κατ κριτικισμένην
υπό του πατρικοῦ θρόνου (1713). Οί άπαθοί του Κένουά υπέβαλαν έ-
φελον, άλλα ό πάτρις κλήμης ΙΑ' κριτικισατε την έφελον κατ άποσει-
σεν τας υποβαλόντας ύπόψιν (1715). Ο Ιανουαριος προσευτικώς
έξέλιπεν, άλλα - ο πνεῦμα του παρεμειλεν επί μικρόν και εις Παλ-
λαν.

β) άντιστασιακά πολιτευματά κατ έκκλησιαστικόν πνεῦμα. Η άλ-
γαλλικαυλική έλευθερία ένεργησαν έπς την έφελον του βασιλέως
της Παλλίας κατ του πατρικοῦ θρόνου ως προς τήν ηρησίαν, ήτοι
τας παρεσεις του βασιλέως εκ των χρηρουσών ηλικιστών, τή άποτα
άπερίλου καταλοιπον της έπιθυρησίας του βασιλέως επί των υπό
του στέμματος τήν ηρησίαν εις την εκκλησίαν φροσίων κατ πορε-
νοήθησαν βαρύτερον θεωρηθέντα εις προσωτικόν δικαίωμα του βασι-
λέως καθ' όλην την έτικησίαν του. Ο Λουδοβίκος ΙΑ' κριτικισατε
άνένδοτος εις αύτά, κερστος εξέχθη τοσοτουκέρσις των. Ο κήρος
της Παλλίας συνετέχθη μετά του βασιλέως κατ συνέτερε την κερσ-
φημον "Α λ α κ ή ρ υ λ υ του 1682", ή όνομα κερσιστέρον πα-
σαν εις την πνευματικην έξουσίαν, δλεκήρυσσε την ένετέστησαν
του βασιλέως άπό την εκκλησίαν. άρχην, ύπεστηρίξε την ύπεροχην της
Οικουμενικής συνόδου έναντι του πάπα, έτόνιζε την δεσμευσιν του
πάπα εκ των λέρων κανόνων κατ ύπεστηρίξε τον αι κερσ την κερσιν
πατρικιά άποφάσεις κερσιστανται άμετακίνητοι μένον διδ της συναι-
νώσεως της Έκκλησίας. Ο Λουδοβίκος ΙΑ' εξέδωκεν αύτην διδ νό-
μου κατ κριτικισατε υποχρηστικην την διδασκαλίαν της εις την
Παλλίαν. Η δημουρηγησίκα όύότης προσευτικώς ήτένησε άνευ έπι-
σημων εκάτερωθεν υποχρησίων, άλλα τδ κνεῦμα των γαλλικανικων
έλευθεριων επέστη. II) Ο 'Ι ω σ η φ υ λ υ κ μ δ σ εκφράζει

219
τας υπό του βασιλέως 'Ιωσήφ Β' (1765-1790) πραγματοποληθείσας
εις άνιτρίαν εκκλησίαν. μεταρρημίσεις υπό την έπίδρασιν του πνεῦ-
ματος του Διασωτισμοῦ. Έπέβαλεν άνεξίθρησκεσίαν, άπηγόρευσε τδ
εκκλησιον εις τόν πατρικόν θρόνον, περιώρυσσε την δικαστικην έξου-
σίαν των έπισκόπων, άτηγόρευσε την δημοσφεισιν πατρικων διατά-
ξεων άνευ πολιτευσικής έγκρίσεως, δλεῖνε τδ μή άοχολοίμενα μέ
την παύσειαν ή την λάτρικην κερσισαίαν μοναστήρια, εκήρυσσε τδ
μοναχικά τάγματα άνεξίθρηστα άπό πάσαν έξωτερικην έπίουσίαν κ.ά.
Αί προστάσεις του Πόου ΙΤ' νά άποτρίψη τας μεταρρημίσεις άπέ-
τυχε.

β) θεολογικά γράμματα. Η μεταρρημίσεις κατ εις θεολογία κατ
κέρσις του προτεσταντισμοῦ άτετέλεσαν σοβαρά κίνητρα διδ την
ένάπτυξιν της ρηματοκαθολικής θεολογίας, ή όποία διαπνεέται ά-
πέ άπολογητικόν κατ πολεμικόν κατ τοῦ προτεσταντισμοῦ πνεῦμα.
Η έπιστοφή εις την κελίτην της εκκλησιαστικης κερσισσε, συνε-
τέλεσεν εις την σύγχρονον ένάπτυξιν της ιστορικής κατ συστημα-
τικης θεολογίας, επί των όποίων ύπετηρέθη ή ένάπτυξις κατ των
άλλων θεολογικών κλάδων. Εις την ιστορικην θεολογίαν ό όρισμο-
σος μοναχός Καίσαρ Βαρώνος συνεγράψε τδ "χρονικόν" εις 12 τό-
μους (1588 έξ.) ως άπάντησιν εις τας Μαγδεμβουργείους Έκπονη-
τατηρίδας του Προτεσταντου Μαρτίου φλακίου. Από του 17' αί. οι
γάλλοι 'Ιησουίται φάλλιπος LABBÉ (+ 1680), 'Ιωάννης 'Αρντουάν
(+ 1727) κατ 'Ιωάννης MANSI (+ 1769) έστράφησαν εις την εκδο-
σιν των πρακτικων των Οικουμενικών συνόδων. Οί Μουρτίνοι μονα-
χοί ήσοχηθήσαν με την εκδοσιν των έργων 'Ελλήνων κατ λατινων.
πατέρων της Έκκλησίας, διακρηπέστεροι δε αυτών ύπηρεσαν οι 'Ιω-
άννης MABILLON (+ 1707) κατ Βερνάρδος MONTFAUCON (+ 1741). Τας
εκδόσεις των Μουρτινων είχαν υπ' όψιν του κατ ό 'Ιωάννης MIGNÉ
(+ 1844) εις την εκδοσιν "Πατρολογίας" 'Ελλήνων κατ λατινων πα-

20

τέρων. Οὐ ἴησούται τοῦ Μελέτου ὑπὲρ τὸν Ἰωάννην Βοχλίζον ἀνε-
λαβὸν τὴν ἐκδοσὶν τῶν βίβλων ἀγίων (1663 ἐξ.). Περὶ τὴν ἐκδοσὶν πη-
γῶν τῆς Ἱστορίας τῆς ἐκκλησίας διεκέρθησαν ἐπίσης οὐ ἀντίλυος
MURATORI (+ 1750), Ἄγγελος ΜΑΙ (+ 1854), Ἰωάννης ΣΙΤΡΑ (+ 1889)
κ.ά., ἐνῶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστοριογραφίαν ἐθερέτευσαν τὰ ἔργα
τῶν Σεβαστιανοῦ TILLEMONT κ' ὑπομνήματα... (1653 ἐξ.), Ἰωσήφ ΗΕ-
FELE (+ 1893) κ' Ἱστορία τῶν συνόδων κ.ά.

Εἰς τὸν σ ο τ η μ α τ ε κ δ ν κ λ ε δ ο ν ἐγκατελεί-
θη ἡ κριταρεθεσία ὑπὲρ τὰ πλῆγματα τῶν ἀνθρωπιστῶν καὶ τῶν προ-
τεσταυτῶν λυχαστικῆς θεολογίας. Ὁ Ἰστανός δομινικεύς καὶ καχός
Μελχιδρ Κάνο (+ 1560) καὶ ὁ ἴησούτης Διονύσιος ΡΕΤΛΙΥΙΟΣ (+ 1652)
προσεπέδησαν νὰ θεμελιώσουν τὰς θεολογικὰς τῶν μελέτας εἰς τὴν
Ἁγίαν Γραφήν καὶ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, ἀποφεύγοντες τοὺς
οχολαστικούς συλλογισμούς. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ὅμως τοῦ 19' αἰ. κα-
τέστησαν εἰσῆρας ἡ νεο-οχολαστικῆ θεολογία ἡ ὀρθοία ὑπὲρ τὴν ἐπί-
στάσιν τῶν κρατούστων φιλοσοφικῶν συστημάτων τῆς ἐποχῆς ὑπερετί-
νισεν τὴν ὑποκειμενικὴν ἐνάσιν τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου. Οὐ ὀρθοί-
α τῆς παραδοσιαρχίας περιέπεσαν εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον, ἐρηθέντες παν-
τελῶς εἰς τὸν ἀνθρωπίνον λόγον τὴν δύναμιν νὰ γνωρίσῃ τὸν θεόν.
Ἡ νεωτεριστικὴ θεολογικὴ τάσις τοῦ 18' αἰ. (Μοντερνισμός) συνεδί-
ασε τὸν ὑποκειμενισμόν καὶ τὸν ἀγνωστικισμόν, προβαλόντα ὡς πη-
γὴν τῆς θρησκείας τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα τοῦ ὑποσυνειδητοῦ
καὶ ἀρνηθεῖσα τὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου νὰ γνωρίσῃ τὸν
θεόν καὶ τὰ περὶ τὸν θεόν (ἀγνωστικισμός). Ὑπεστήριξεν ὅτι τὰ
δόγματα δεῖν ἐκφράζουσι ἀντικειμενικὰς ἀληθείας περὶ θεοῦ, ἀλλὰ
τὴν περὶ αὐτοῦ ὑποκειμενικὴν καρδιάσιν τοῦ ἀνθρώπου, διὸ καὶ ὑ-
φίστανται ἐξελίξιν κατὰ ἐποχὰς ἀναλόγως πρὸς τὰ διεισφορθεμένα
ἐκδοτοτε κατ' ἐκδόρασι τῆς προόδου τῶν ἐπιστημῶν θρησκευτικὰ ἀί-
σθηματα τοῦ ἀνθρώπου (ἐξελικτικισμός). Ὁ κάπας Πίος Γ' κατέδρα-
σε τὸν θεολογικὸν Μοντερνισμόν (1907), ἀλλὰ αἱ ἀρχαὶ τοῦ ὑπὲρ
διέφορον πρῖσμα ἐπηρεάζουσιν καὶ τὰ σύγχρονα ρεύματα τῆς ρωμαιο-
καθολικῆς θεολογίας.

Η ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΙΩΝ

1. Διοργανώσεις.

Ἡ διοργάνωσις πρὸς τῶν προτεσταντικῶν ὁμολογιῶν ἐθεμελιώθη ἐπὶ τῆς διδασκαλίας περὶ τῆς γενικῆς ἱεροσύνης, κατὰ τὴν ὁριστὰν πάντες οἱ πιστοὶ δύνανται νὰ τελοῦν τὴν θ. λατρείαν. Διὰ λόγους τῆς ὁμοθυμαδὸν ἐκτείνοντο ὑπὸ τῆς κοινότητος εἰδικῶς λειτουργοῦ (πᾶστας) ὡς ἐντολοδόχοι τῆς κοινότητος. Ὁ Λουθηρὸς ἀνεγνώρισε ἐμὴλ. δικαιώματα εἰς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν (καίσαροκρατορίας), ἐνῶ δὲ καθύπευκτος, ὑπετάθη τῇ ἐκτείνοντι κατὰ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας εἰς τὴν νόμον τοῦ Χριστοῦ (θεοκρατία). Αἱ Λουθηρῶνικαὶ κοινότητες ἐκτίθησαν ἔν τῇ Γερμανίᾳ ὡς τοιαύτῃ ἐκκλησίασ. Ἐκείνη τοιαύτη ἐκκλησία διψοῦσα εἰς ἐθνικὴς ἐκκλησίας κατὰ ἄλλων μετῶν (καθολικισμὸν). Τὰ κοινωτικὰ τῶν Καθολικῶν κοινωτικῶν ἐξήρτησαν ἀπὸ τὴν γενικὴν ἢ ἐθνικὴν οὐνοῦ. Αἱ προπᾶσαι διολικτικῆς ἐνώσεως Λουθηρῶν κατὰ Καθολικῶν τῆς Γερμανίας ἐκπαινεθῆσαν διὰ τοῦ "Γερμανικοῦ Εὐαγγελικοῦ Ἐκκλ. Συνεδρίου" (1922) κατὰ ἐνυσοχῆσαν διὰ τῆς ἰδιοσεως τῆς "Γερμανικῆς Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας" (1933). Ἐπιμεθεῖς ἦτο Λουθηρῶνικῆς οὐτω μετὰ τὴν "ἐπισκοπικὸν τοῦ Κρέτους" ἔχων περὶ αὐτῶν εἰδικῶν συμβουλῶν. Ἰσχυρὸς ἐκπαινεθῶν τῶν ἐκτὸς μέρους προτεσταντικῶν ὁμολογιῶν συνέχεται κατ' ἑαυτοῦ. Εἰς τὰς Η.Π.Α. αἱ προτεσταντικαὶ ὁμολογίαι κατὰ αἰρέσεις κατὰ ἑαυτοῦ εἰς τὴν οὐμνησίαν τοῦ "Ὁμοσπονδίου Συμβουλῶν τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ" (φιλανθρωπία 1908), τὸ ὁριστὸν ἐνίσχυσε τὴν πρὸς συνεννοίαν κατὰ διολικτικῆν

ἐνωσιν τῶν προτεσταντικῶν πρὸς ἄλλῶν κατὰ πρὸς τὰς ἄλλῶν ἐκκλησίας.

2. Ἡ θεία λατρεία εἰς τὰς προτεσταντικὰς ὁμολογίας ὑπέστη πολικῶς διαφοροποιήσεις. Ἡ Λουθηρῶνικὴ λατρεία εἶχεν ὡς βᾶσιν τὴν θείαν εὐχαριστίαν, τὸ κήρυγμα κατὰ τὸ θρησκευτικὸν ἔθνος. Ὁ Λουθηρὸς διετήρησε στοίχεα τῆς λατινικῆς λειτουργίας, τὴν ὁριστὰν προσήρμοσεν εἰς τὰς μεταρρυθμιστικὰς του ἰδέας διὰ τῆς ἀφαίρεσεως πάντων τῶν ἀναφορικῶν εἰς τὴν μετουσίωσιν στοίχεων κατὰ τῆς ὑπόσεως τῆς ὁριστίας. Τὸ θρησκευτικὸν ἔθνος ἦτο ἄρχικὸς μεταφραστικὸς φιλῶν ἢ ἐκκλ. ὑμῶν, εἰς τοὺς ὁριστοῦς προτεσταντικῶν κατὰ νέα ἐκκλ. ἔθνη, ἔθνη, ἔθνη, ἔθνη ἐν μονοφωνίᾳ βραδύτερον δὲ ἐν πολυφωνίᾳ. Ἡ ἀγ. Τράπεζα, ὁ σταυρὸς, αἱ εἰκόνας κατὰ τὸ ὄργανον διετηρήθησαν, οἱ δὲ πᾶστας φέρουν κατὰ τὴν τέλειαν τῆς θ. εὐχαριστίας μετὰ ἄλλων. Ἐκ τῶν ἑορτῶν, πλὴν τῆς Κυριακῆς, διετηρήθησαν τὰ Χριστογενεῖα, τὸ Πάσχα, ἡ Πεντηκοστή, ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοδίκου, τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ κατὰ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Ἡ Καθολικὴ λατρεία ἐτίθει περιεσώτερον τὸ κήρυγμα. Ἡ θ. εὐχαριστία τελεῖται τετρακίς τοῦ ἔτους ὡς ἐκτὸς ἀνάμνησιν τοῦ Μυστικοῦ Δείκτου. Μετὰ τὸ κήρυγμα συνέδονται κατὰ αἱ ἀπαγγελῶμενα προσευχαί. Εἰς τοὺς ναοὺς δὲν ὑπῆρχον ἀγ. Τράπεζαι, σταυροί, εἰκόνας κατὰ ὄργανον, ἐκ δὲ τῶν ἑορτῶν διετηρήθησαν, πλὴν τῶν Κυριακῶν, τὰ Χριστογενεῖα, τὸ Πάσχα κατὰ ἡ Πεντηκοστή. Αἱ διέφοροι Λουθηρῶνικῶν ἢ Καθολικῶν προτεσταντικῶν παραφυάδες εἰσῆγαγον νέας καινοτομίας εἰς τὴν λατρείαν, ἀλλὰ πᾶσαι ἀποδίδουν ἰδιαίτερον σημασίαν εἰς τὸ κήρυγμα.

3. Προτεσταντικὰς αἰρέσεις. Ἡ μεταρρυθμιστικὴ κατὰ τοὺς διολικτικῶν διὰ τὴν ἐνότητα θείσεως ἔναντι ὑποσῶμενων διδασκαλιῶν ἢ ἑορτῶν τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, διετηρήθη εἰς πολικῶν ἑορτῶν

παραφύδατος κατά την ουσιγματοποίηση και διασφάλισιν της ίδεας διδασκαλίας. Ούτως ή ένδτης τών προτεσταντών ταχώς διεκδόθη.

“Ηδη οί τρεῖς μεγάλοι μεταρρυθμισταί Λοδθηρος, Καθβίνος και Ζβίγγυλος διεφώνουν ως πρὸς τὸν χαρακτήρα τῆς θ. εὐχαριστίας και εἰς ἄλλας θεμελιώδεις θέσεις, διὰ και ἡ έννοιας τῶν ἐνδεξιων αὐτῶν δὲν ἐπετεύθη. Ὁ Μελάγγθων, καιτοι διετύπωσε τὴν Λουθηρανικὴν Αὐγουστασαν Ὁμοίονσαν, υλοθέτησε βραδύτερον τὴν καθβινικὴν διδασκαλίαν περὶ θ. εὐχαριστίας και ένλοχυσε τὴν θέσιν τοῦ καθβινισμοῦ εἰς Γερμανίαν. Ὁ Λουθηρανισμὸς κατέστη ἡ συντηρητικωτέρα προτεσταντικὴ μερὸς μεταξὺ τῶν διαμορφωθειῶν παρεφύδατων.

α) Οἱ Ἄναβαπτισταί ἢ Μενωνιῖται ἀπέριπτον τὸν υηροβαπτισμὸν και ἐπέβαλον τὸν ἀναβαπτισμὸν. Κατὰ τὴν ἐναρξιν τῆς μεταρρυθμίσεως ἡγέντης αὐτῶν ἦτο ὁ Βωμάς Μύτσερ (+ 1525). Οἱ Ἄναβαπτισταί ἐπέδωκαν τὴν ἐπιβολὴν κολωνοκτημοσύνης, ἀπέκρουον τὸν ὄρκον, τὴν στρατιωτικὴν θητείαν και τὰς δημοσίας θέσεις, ἐτόνιζον τὴν ἄμεσον θελίαν ἐλλάσθιν εἰς ἕκαστον πιστὸν, ἀντικεισθεστων τὴν Ἄγ. Γραφὴν διὰ τῆς θελίαι ἀποκαθήφεις και συνεκλήθουσαν τὴν πιστὴν ως παρὰγοντα σωτηρίας διὰ τῆς ἀγωνίας πρὸς ἀποφυγὴν τῆς αἰώνου τιμωρίας. Ἡ διδασκαλίαι τῶν Ἄναβαπτιστῶν εὔρεν ὀκαδοδὸς εἰς Βεστφαλίαν (Μένστερ), Β. Γερμανίαν και Κάτω Χώρας. Τὸ Μόγστερ περιηλθεν εἰς τὴν ἀπὸλυτον κυριαρχίαν τῶν Ἄναβαπτιστῶν (1535), οἱ ὀκοῖοι ὄμως ἀπολέσαντες τὴν πὸλιν ὑπέστησαν φρικτὰ βασανιστήρια και παραδειγματικὸν θάνατον. Οἱ διωγμοί τῶν Ἄναβαπτιστῶν ὑπῆρξαν γενικοί εἰς Γερμανίαν, ἀλλ’ εἰς τὴν Ὀλλανδίαν ὁ πρῆην ρωματοκαθολικὸς κληρικὸς Μένων Σιμόνις κατέστη ἡγέντης των (Μενωνιῖται) και ἐμετρήσαε τὰς ἀκρασίας θέσεις των. Ἄναβαπτισταί ὑπέχουσαν εἰς Ὀλλανδίαν, Γερμανίαν και Β. Ἀμερικὴν. Ἐξ αὐτῶν προηλθον και οἱ Βαπτισταί τῆς Ἀγγλίας, ἡ διδασκαλίαι τῶν ὀκοῖων διεδόθη και εἰς Β. Ἀμερικὴν.

β) Οἱ Πουριτανοί ἢ Προσβυτεριανοί ἤξουσαν τὴν αὐστηράν δισμορφωσίαν τῶν Χριστιανικῶν κολνοτήτων και τὰ πρὸτυπα τῆς Κ.Α. και ἀπῆρσαν τὴν κατέργησιν τοῦ ἐπιλοκοπικῶ ἀξιώματος τῶν ἐκκλησιων και μουσικῶν ὀργάνων εἰς τὸν ναδὸν, τοῦ σημεῖου τοῦ σταυροῦ, τῶν ἀναδόδων εἰς τὸ βάπτισμα, τὰ ἰ. ἀφωια κ.α. Ἐφεφανθσησαν ἐπὶ τῆς Βασιλείουσης Ἐλισάβετ (1558-1603), ὑπὸ τῆς ὀκοῖας ὑπέστησαν πολλοὺς διωγμοὺς. Κατὰ τὴν ἀγγλικὴν ἐπανόδοσιαν (1642-1649) ὑπερίσχυσαν εἰς τὴν Κάτω Βουλγὴν και ἐπέβαλον τὴν ἄφομοσίαν τῆς ἀγγλικανικῆς πρὸς τὴν οκτικὴν ἐκκλησίαν διὰ τῆς συνελεύσεως τοῦ Δύεστημόστερ (1643-1647). Ὁ Βασιλεὺς Κάρολος Β’ ἀποκατέστησε τὴν ταλαράν τὰξιν και ἐδούξε τοὺς πουριτανούς, ἀλλ’ ὁ Γουλιέλμος τῆς Ὀράγγης διὰ διατάγματος (1689) καθιέρωσε πλῆρη θρησκοετικὴν ἐλευθερίαν, ἡ ὀκοῖα ἠνύδησε τοὺς Προσβυτεριανοὺς. Ἐκδοτη κολνοτήης ἐκλέγει πῄστορα, ὁ ὀκοῖος χειροτονεῖται ὑπὸ τῶν γελιδνων παστῄρων, τελεετὰ μυστήρια και διακονεταί τῶν λαϊκῶν μόνον κατὰ τὴν τέλειαν τῶν μυστηρίων. Οἱ ἄκρο Πουριτανοί ὑποστηρίζουσαν τὴν συνέλιον τῆς μεταρρυθμίσεως και πέρα τοῦ καθβινισμοῦ.

γ) Οἱ Ἀντιτριαιδικοί ἢ Σικωνιανοί ἀπέκρουσαν τὸ περὶ τῆς Ἄγ. Τριαιδος δόγμα. Αἱ ἀντιτριαιδικαί κολνοτήτες διεκδόθησαν ὑπὸ τῆς ἀντιμεταρρυθμίσεως, οἱ δὲ οκωνιανοί κατέφυγον εἰς τὰς Κάτω Χώρας, ἔνθα ἠνώθησαν μετὰ τοὺς Ἀρμινιανούς.

δ) Οἱ Κουάκεροι (τρέμοντες) διεμορφώθησαν τὸ 1649 εἰς Ἄγγλίαν ἐκ τῶν ὀκαδῶν τοῦ ἱεροκήρυκος Γεωργίου φῄξ (1624-1691). Δέχονται ἄμεσον θελίαν ἐλλάσθιν τοῦ πιστοῦ διὰ τοῦ φωτός, τὸ ὀποῖον στέλλει ὁ Χριστός εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ φῶς αὐτὸ εἶναι τὸ φως τῆς πᾶντα ἀνθρώπων ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον και ἐνεργεῖ εἰς πᾶντας τοὺς ἀνθρώπους ὄλων τῶν ἐποχῶν. Ἡ προσευχὴ και τὸ κήρυγμα δευλογοῦνται ἐκ τῆς θ. ἐλλάσθεις, ἡ δὲ θ. λατρεία ἀπλῶς προετοιμάζει αὐτήν. Κατὰ τὴν ἐλλάσθιν καταλαχμιά-

δουλευμένη, διότι μεταβλέσσεται κατά την θ. Ἐξαγωγήν, ἀλλ' ὁ κυριώ-
τερος Κουάκερος Βεολόγος Ροβέρτος Μέρικλεϊ (+ 1690) συνεκρότησε
οδοστῆμα τῶν θεμελιωδῶν διδακτικῶν. Ἀπέριπτον τὸ δι' ὕδατος βέλ-
τισμα κατ' τὴν θ. εὐχαριστῆσαν. Ἐξων βίον ἀοκητικὸν κατ' ἀπηρέου-
ον τὴν στρατιωτικὴν θητεῖαν, τὴν καταβολὴν τῆς δακτύλου, τοῦ χο-
ροῦ, τῆς θάλασρας, τῆς κοσμικῆς τέχνης, τῶν ὄρων κ.τ.λ. Ὑπερῆσαν
πολλὰς διδασκαλίας, ἀλλὰ συμπειραγήθησαν εἰς τὰς ἀγνοίας ἡγευμένων
αὐτοῦ τοῦ Γουλιέλμου τῆς Ὁρέγγης (1689). Ὁ Γουλιέλμος τῶν ἡρ-
γάνων τοῦ Κουάκερου κατ' ἄδρασαν εἰς Β. Ἀμερικὴν τὴν τοιαύτην
ἐν Πενσυλβανίᾳ, εἰς τὴν ὄρεσαν κατέφυγον οἱ διωκόμενοι ἐν ἡρ-
γίας Κουάκεροι.

ε) Εὐσεβισμός (PIETISMS). Παρὰ τὴν ἑκείνη τῶν μεταρρυθμιστικῶν
παραθεωρησίων τῶν ἀγαθῶν ἔργων ὡς καθήκοντος τῆς σωτηρίας, ἡ εἰς
μόνης τῆς πίστεως σωτηρία ὠδήγησε τοῦς προτεστάντες εἰς ταρανο-
ήσεις κατ' ἐκκεντρίκους ὡς πρὸς τὸ νόημα τῆς χριστιανικῆς ζωῆς.
Ταχεῶς διετυχεῖται ἡ ἀνέγκλη συνδέσεως τῆς ὑποκειμενικῆς πίστεως
μέτ' ἑαυτῆς τῆς χριστιανικῆς ἡθικῆς. Αἱ πρῶται τάσεις ἐνεργη-
σθησαν εἰς τοῦς καθολικούς τῆς Ὀλλανδίας, κήρυκες ἐξ τῆς δεικ-
τῶν ἀγαθῶν ἔργων κατ' τῆς αὐτοπρόστατος τοῦ βίου εὐσεβείας ὑπῆρξαν
ὁ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Οὐτρέχτης Γιοβέρτος Βοέτιος
(+ 1676) κατ' ὁ ἱεροκήρυξ Ἰδοκός Λοδενστεῦν (+ 1677). Οἱ ὁμοδο-
των συνεκροτήθησαν εἰς κοινότητα εὐσεβιστῶν εἰς τὴν πόλιν Ἀλτδ-
να ἀπὸ τῶν Ἰωάννην Λαμπαντ (+ 1676). Ἐκ τῆς Ὀλλανδίας ὁ εὐ-
σεβισμὸς διεδόθη κατ' εἰς τοῦς Λουθηρανούς τῆς Γερμανίας ἀπὸ τῶν
φιλολόγων - Ἰάκωβον Σπένερ (1635-1705). Ἰδρύθησαν κατ' νέαν κοιν-
ότητα (COLLEGIA PIETATIS), εἰς τὰ ὅποια ἐφημιόζοντο ἡ πρακτικὴ
εὐσεβεία, ἀπεφεύγοντο κατ' αἰ ἀθῶμα τέχναι, ἐκαλλιεργεῖτο ἡ με-
λέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς κατ' ἡ ἡθικὴ κατ' πρακτικὴ μέρη τῶν με-
λῶν. Οἱ εὐσεβιστικαὶ τάσεις εὐρισκον παρὰ τῆς ἀντιδρόσεως τῶν

προτεστάντων εὐρέταν ἀπὸ τῆς πόλεως κατ' ἡτο δόξαλον νὰ καταπολεμη-
θοῦν. Αἱ ἐκκεντρίκότητες τῶν εὐσεβιστῶν, ἡ καθήκοντος τῶν δι' ὁ-
ρῶσεις κατ' προφητείας κατ' ἡ ἀπόχουτος τῶν εἰς μικρὰς ὁμάδας
προεκλάσαν δριμύτην κριτικὴν κατ' τὴν ἐναντίον τῶν παρεμβασίων
τῆς πολιτείας, ἀλλὰ ἡ εὐσεβιστικὴ κίνησις συνεχίσθη ἐπὶ πολλὰς
δεκαετίας. Κέντρον τῶν εὐσεβιστῶν ὑπῆρξε τὸ ὑπὸ τοῦ Χέρμαν
φάρνκε ἰδρυθέν ὀργανοπροφύτων εἰς Χάλλην, εἰς τὸ ὅποσον εἶχον
προσαστηθῆ πολλὰ ἐκπαίδευτικὰ ἰδρύματα. Ἡ στροφή τοῦ ἐνδιαφέ-
ροντος τοῦ εὐσεβισμοῦ εἰς τὴν πρακτικὴν εὐσεβείαν ἀπῆλλασσε τοῦς
ἰσχυροὺς τοῦ ἀπὸ τῆς ὀρέγγης δογματικῆς ἀντιδρόσεως τῆς ἐποχῆς
ἐκείνης, διὰ κατ' τὸ πνεῦμα τοῦ ἐπηρέασε βαθεῶς τῶν προτεστάν-
τικῶν.

στ) Οἱ Χερρνοχούτοι (Βεοφυλακίται) ἦσαν ὁμοδοτῶν τοῦ Νικο-
λάου Τολντεντορφ (1700 - 1760), ὁ ὅποτος ἐπηρέασθη ἀπὸ τῆς
εὐσεβιστικῆς ἰδέας τοῦ Σπένερ κατ' συνετότησε μικρὰς ὁμάδας ἡ-
λατῶν πιστῶν. Σκοπὸν εἶχον τὴν προσέλασιν πάντων τῶν ἀληθῶν
χριστιανῶν εἰς μίαν ὑπεράνω τῶν δογματικῶν διαφορῶν κοινότητα.
Εἰς τὴν πρώτην κοινότητα τῆς Χερρνοχούτης προσετέθησαν κατ' ἀλ-
λα εἰς Γερμανίαν, Ἀγγλίαν κατ' Ἀμερικὴν. Ἡ διοργάνωσις τῶν
Χερρνοχούτων ἐστηρίζοντο εἰς τοῦς τρεῖς βαθμοὺς τῆς ἱερωσύνης,
ἀλλὰ ἡ διοίκησις ἦτοκοτο ὑπὸ συμβουλίου πρεσβυτέρων. Ἐκείνη κοιν-
ότητα ὑποδιεμερεῖτο εἰς πολλοὺς χοροὺς κατὰ τὴν οἰκονομικὴν αὐ-
τῶν ἰδιότητα (οἱ σὺζύγοι, αἱ σὺζύγοι, αἱ χῆραι, τὰ τέκνα κ.τ.λ.).
Ἡ θ. λατρεία συνίστατο ἐκ παρακλήσεων, προσευχῶν κατ' ὁσμημάτων.
Ἡ θ. εὐχαριστία ἐτελεῖτο ἀπαξ τοῦ μηνὸς κατ' προηγούμενον τῶν ἀγα-
πῶν. Τμήματα τῆς Παλαιᾶς κατ' τῆς Καλῆς Διαθήκης ἀνεγγυώσκον-
το κατ' ἡμέραν. Λεῖψανα τῶν Χερρνοχούτων διατηροῦνται ὑπὸ τὴν
ὀνομασίαν Μοραβοτῶν εἰς Ἀμερικὴν.

ζ) Οἱ Μεθοδιστῶν προφήτων ἐκ τοῦ ἰδρυθέντος τὸ 1729 συλλό-
γου τῶν ὁμοφυλιανῶν ποιητῶν, ὁ ὅποτος ἀπεσκοπεῖ εἰς τὴν ὁμοκη-

των της ζωής και της ευεβείας δια της εφαρμογής μεθόδου ζωής (METHODUS VITAE). 'Ηγάται άνελεύθερα οι άνελευθέρους και 'Ιωάννης Ούόλεβι. Κατ' αρχάς έδεδόθησαν την έκδοσιν των κερρυχούτων, άλλ' ή προσέθετα να μεταγγίσουν τον ζήλον αυτόν εις την άγγλικανικήν έκκλησίαν άπευχε, διότι αι ίδρυόμεναι μεθόδολοι και ομάδες έπεκρίθησαν των άγγλικανικών αυτών. 'Υπερπεσθησαν να ίδρύουν ίδίους ναούς, διότι τό ύπάρχον κίνημα στην πατρίδα. Οι μεθόδολοι απέκτησαν ίδίαν διοργανώσιν και λειτουργίαν. Η σέλις των λαϊκών είναι ύψηλή εις την κοινότητα. Οι λειτουργοί άλλάσσουν άνά διετίαν. 'Υπερπεσθη έκτοσθα είναι ή γενική έκτοσθα συνάλευσις των άρχαιότερων λειτουργικών. Η διασκόπια των έκτοσθα άρχθη εις την άγγλικανικήν διοίκησιν, άλλ' περι των μεθόδολοτων με ήγέτην τον Γεώργιον Ούέιτφιλντ κριμένειν έγχεστρον τ'ιτ' και βνολιοι, ενώ έκτα περις υπό τον 'Ιωάννην Ούόλεβι έδεδθη την περι θ. χρίτος διασκόπια των 'Αρμελιανών. Η έκδοσις των μεθόδολοτων εις 'Αγγλίαν και 'Αμερικην ήγήθη ενούστη έννοια των άσκητικών και υστικων τώσων και της μεγάλης φιλανθρωπικής δράσεως.

η) 'Ο "Στρατός της Σωτηρίας" (SALVATION ARMY) ίδρύθη εις Λονδόνον από τον Γουλιέλμον Μορσθ (1865) με σκοπόν την συμπαράστασιν εις τας κατωτέρας κοινωνικές τάξεις. Η όργανωσις έκρησε τά στρατιωτικά πρότυπα (στρατηγός, γενικόν έκτελεσθον, έκλιμακτικός, στρατός, στρατιώτις, στολιάς, σημάτια κ.ά.). Δέν έχουν έκκλησία στικόν χαρακτήρα και διακατέχονται από ευσεβιστικές τάσεις. 'Ακοστολή των θεωρείται ή προσέλιψις των άμαρτωλών και ό άλλων κατά της πέντας, της ήθλικής έκδόσεως και της θρησκευτικής έκδοσεως. Συγκροτούν συναθροήσεις, άδουν φόματα εις δημοσίους χώρους, άνάλαμβάνουν φιλανθρωπικής πρωτοβουλίας κ.ά. 'Ο Στρατός της Σωτηρίας έκ της 'Αγγλίας διεδόθη εις 'Αμερικην, Γαλλίαν, Γερμανίαν και άλλων.

25

9) Οι Μορμόνοι ("έγριοι των έσχατων ήμερών") ίδρύθησαν υπό τον 'Ιωσήφ Σμθ εις ΗΠΑ και έλαβον την όνομασίαν από τινα ισραηλίτην προφήτην του Ε' αι. Μορμόν, ό όποτος άφήθη δθθεν εις χρυσάς κλάκας μεχαραγμένην την διασκόπιαν του, έκτυπωθείσαν τό 1830 υπό του Σμθ ως "Βιβλίος του Μορμόν". Ηκούθη την πολυγαμίαν ως θρησκευτικόν καθήκον και είχαν κομμουνιστικής τάσεως. Διωχθέντες από τας πολιτείας 'Οχάιτο, Μισσορι και 'Ιλλινόις κατέφυγον εις τας δυτικές επαρχίας. 'Ο ήγέτης Μπρσγκια Μοργκ (+ 1877) έκβιβλε θεοκρατικόν καθεστώς. Η κατοίκη της πολιτείας υπό του Κογκρέσσου των ΗΠΑ (1884) ήνάγκασε τους Μορμόνους να υιοθετήσουν την μονογαμίαν.

4. 'Ιεραποστολάς. Η μεταρρυθμίσις εν τή άγνήν να παγλώση την ύπόστασιν της εις τον εύρωπαϊκόν χώρον δέν έστρεψεν άμέσως τό ένδιαφέρον εις την όργανωμένην έκτελικήν ιεραποστολήν. Η μακροχρόνιος σθγκροσις Μεταρρυθμίσεως και άντιμεταρρυθμίσεως άπερρόφησε τον προτεσταντικόν κόσμον. Μεινωμένης έκταρπέσεως συνιστούν ό ιεραποστολικός ζήλος των κερρυχούτων και ή ίδρυσις ιεραποστολικού κολλέγιου εις Κοπεγχάγην από τον φρενδερίκον Δ' της Δανίας (1714). 'Ο νορβηγός 'Ιωάννης "Εγκεντε έκρηψε τον προτεσταντισμόν εις τους 'Εσθονούς της Προλιανδίας (1721), εις την όποσαν έδρασαν και κερρυχούτιοι ιεραποστολολοι. Κατά τους ΙΗ' και ΙΒ' όμως αίώνιας ίδρύθησαν πολλά προτεσταντικά ιεραποστολικά έκταρεία εις την Εύρώτην και την Β. 'Αμερικην, αι όποτα υπήρξαν και έκρηματοδοτήσαν ιεραποστολάς εις Β. 'Αμερικην, Πολωνίαν, Χαβάην, Ταϊτήν, Μαδασκακίαρην, κεντρικήν και νότιον 'Αφρικην και 'Ασίαν με βετικά άποσταλάματα. Αι διενέξεις όμως των ρωματοκαθολικών και των οικικανών των προτεσταντικών ιεραποστολών ήγήθησαν άνασταλτικός παρράς εις την εύρυτέραν άπήχησιν της προπαθείας των. Τό 1804 ίδρύθη εις Λον-

δύτον ἢ "Βιβλικὴ Ἐπιστήμη", ἐνῶ ἕτεροι ἰδρύθησαν εἰς Βερολίον (1814) καὶ Νέαν Ὑόρκην (1817), αἱ ὁποῖα μετεγελώτιστον τὴν Ἀγίαν Γραφήν εἰς πολλὰς γλώσσας καὶ διεύελιξαν ὁμοίαν μέγαν ἀριθμὸν ἀντιτύπων τόσον εἰς τοῦς ἥδη προεστάντες ὅσον καὶ εἰς τοῦς προσηλυτιζομένους εἰς τὸν προεσταυλισμὸν ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἰερατοστολῆς. Σήμερον ὁ Προεσταυλισμὸς ἔχει εἰς τῆς τῶντε ἡμετέρας ὑπὲρ τὰ 250 ἐκατομμύρια ὁμοίων ἀνηκόντας εἰς τῆς ὑπερῶς προεσταυλικῆς ὁμοιότητας, ἐξ ὧν ὑπὲρ τὰ 70 ἐκατομμύρια ἰσλαμισταὶ, περὶ τὰ 40 ἐκατομμύρια Βαλτικαί, περὶ τὰ 40 ἐκατομμύρια Γαλλοὶ, περὶ τὰ 40 ἐκατομμύρια Μεσοποταμῶν, περὶ τὰ 5 ἐκατομμύρια Κογκρεγοριανοὶ, καὶ ἄλλοις τῶν ἄλλων προεσταυλικῶν παρομοίως.

5. Βεολογικὰ γράμματα. Ἡ προεσταυτικὴ βεολογία ἐστηρίχθη κατ' ἀρχαίς ἐπὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Λουθήρου καὶ ἐπὶ τῆς συστηματοκοιτικῆς τῶν προεσταυτικῶν θέσεων ὑπὲρ τοῦ φιλάστρου Μελέγχου εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφήν καὶ εἰς τὸ ἔργον τοῦ "L'OLIGOMNES". Ὁ ἀγὼν τῶν Προεσταυτικῶν νὰ ἐπιβάλωσι τῆς ἀπέψεις τῶν διὰ τοῦ κηρύγματος προσέδωκεν εἰς τὴν πρῶτην προεσταυτικὴν βεολογίαν π ρ α κ τ λ κ δ ν καὶ ἐ π ο λ κ ο δ ο π η τ λ κ δ ν χαρακτηριστικὰ, διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἦτο εὐχεροστέρον ἢ ἐπίδρασις ἐπὶ τῶν λαϊκῶν στρωμάτων. Πρὸς δὲ καὶ τῆς Μεταρρυθμίσεως ἐγρέθησαν ὑπὲρ τοῦ Μ α τ θ ρ α φ λ α κ ο ν αὐτῶν Μαγνητοβόραιοι "Ἐκατονετηρῶδες" εἰς 13 τόμους. Εἰς τὸν τόμον τῆς δογματικῆς διδασκαλίας συνετέθησαν συμβιβαστικαὶ ὁμοιότητες αὐτῶν (1577, 1580) πρὸς ἀποφυγὴν ὀξυτέρως διαμορφώσεως μεταξὺ τῶν προεσταυτικῶν παραφυδῶν. Συστηματικώτερον ἐτέθηκε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Λουθηρανισμοῦ ὁ καθηγητὴς ἐν Ἰέννα "Ιωάννης ΓΕΝΑΡΔ" εἰς τὸ ἐνεστέρον ἔργον τοῦ βεολογικοῦ τόκου.

Ἀποσταυτικῶς σημαίαν διὰ τὴν ἀνὰπτύξιν τῆς προεσταυτικῆς βεολογίας ἔσχεον ὁ Δ ι α φ ω τ ο μ ὶ ς, διότι ὁ εἰσαχθεὶς ὀρθολογισμὸς ἐκάλυψε τὴν παλαιὰν πίστιν εἰς μέγα μέρος τῶν πιστῶν καὶ προέβαλε τὴν ἀνάγκην φιλελευθέρως κριτικῆς ἐπὶ τῶν δογμάτων πίστεως. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἀπετέλει πηγὴν βεολογικῆς κινήσεως, διότι διέφερε καὶ τοῦς προεσταυτικῶς εἰς τοῦς συστηρικῶς καὶς ὑπερμάχους τῆς παλαιᾶς πίστεως καὶ εἰς τοῦς ὑποστηρικῶς τῆν ἀνάγκην ἀνευρέσεως τῆς ἀληθείας διὰ φιλελευθέρως κριτικῆς τῶν πηγῶν τῆς Ἀποκαλύψεως. Αἱ ἀντιτιθέμεναι αὐτῶν τῶν κατέληξαν πολλακῶς εἰς ἀλλοσηφούς ἀντιθέσεις. Οἱ μὲν ἐδέχθησαν τὴν ἀύθενταν τῶν συμβολικῶν βιβλίων τοῦ προεσταυτισμοῦ ἢ τοιαύτου τὴν θεῖαν φύσιν τοῦ λόγου τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸν ὑπερφυσικὸν χαρακτῆρα τοῦ χριστιανισμοῦ, οἱ δὲ παρεξέτησαν εἰς ἀρνησιν ἀποστέρων, ἐνῶ ἕτεροι διὰ μετριοπαθῶν θέσεων προσεπείθησαν νὰ συμβιβάζωσι τὰ ἐναντία. Ὁ ὀρθολογιστικὸς χαρακτῆρ τῆς φιλελευθέρως προεσταυτικῆς βεολογίας ἐπέκλεισε τὰ μὴ κατανοητὰ ὑπὲρ τοῦ ὁρθοῦ λόγου δόγματα πίστεως (Τριαδικὸν, Ἐκκλησιαστικὸν τοῦ δευτέρου πνεύματος τῆς ἐν. Τριῦδος, τὸ ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Κυρίου, τὰ θαύματα, τὸ προεσταυτικὸν ἄμωρτον κ.α.), ἐνῶ ἐδέχθη διὰ λογικῶν συλλογισμῶν τὴν ὑπερβολὴν τοῦ θεοῦ, τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, τὴν μετὰ θάνατον κρίσιν κ.α. Τῆς θέσεως αὐτῆς ἐπέδωκεν νὰ θεμελιώσωσι ἐπὶ τῆς Ἀγ. Γραφῆς δι' αὐθαγῶντων περιρρηγνῶν ἢ διὰ τῆς "φυσικῆς" ἐρμηνείας τῶν σχετικῶν χωρῶν. Τὴν ἀποτυχοῦσαν ὀρθολογιστικὴν βεολογίαν ὑποκατέστησαν ἡ κ ρ ι τ λ κ η προεσταυτικὴ βεολογία, ἡ ὁποῖα ἐστηρίχθη εἰς τὴν καντιανὴν φιλοσοφίαν καὶ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἱστορικῶν μεθόδων (ἱστορικὸφιλολογικὴν καὶ κριτικὴν). Κυριώτερος ἐκπρόσωπος τῆς ὑπὲρ τῆς φρενιδερίσκου Σατέρμάρχερ (+ 1834). Κατ' αὐτὸν τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα θεμελιώσκει τὴν θρησκείαν καὶ ἀποδεικνύει τὴν ὑπερβολὴν τοῦ θεοῦ. Ἡ ἔννοια τῶν προσωπικῶν ἀμορτικῶν

καὶ ὅχι τοῦ προκατορικῆ ἀμαρτημάτων ἀμάρτωσις τοῦ θρησκουτικῆ
αὐτοῦ συναποθήματος κατέστησεν ἀνεγκάσταν τὴν σωτηρίαν, ἡ ὁποία
ἐπετεύχθη διὰ τοῦ προσωπικῆ παραδειγματος ἐν ἡλικίᾳ ἐνωρίᾳ καὶ
ὅχι διὰ τοῦ ὄλου σωτηριώδους ἔργου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ ΣΑΔΙ-
ερμαχερ παρὰ τὴν προσκίθεσιν τῶν δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποδεσμευθῆ ἀπὸ
τῆς ἀρχῆς τῆς φυσιοκρατίας (νατουραλισμοῦ) καὶ ἀπευέλκωσεν τὸ λυ-
τωτικὸν περιεχόμενον τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς ἐνδοκοσμικῆς διαστά-
σεις. Τὰ ἔργα του "Перл τῆς θρησκείας.." (1799) καὶ "Ἡ Χριστιαν-
ικὴ πίστις.." (1821-1822) ἐκπρόσασαν σοβαρῶς τὴν ἔσσηονον κωρ-
τὸς εἰς τὴν κατεσταυρωτικὴν θεολογίαν ἔφεραν ἡ ὑπὸ τῆς φιλελευθέρ-
ρας "Τυβλιγγέλου σχολῆς" υἱοθέτησις τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἑγέλου
(1831), ἡ ὁποία ἐδέχετο τὴν ἐν τῷ ἱστορίᾳ ἰσχύον τῆς ἐξελίξεως τῆς
ἀπολύτου ἰδέας κατὰ τὸ σχῆμα "θέσις, ἀντιθέσις, σύνθεσις" (γενε-
τικὴ μέθοδος). Διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς Ἑγελιανῆς φιλοσοφίας, ὁ
Δαντὸν Στράουσις εἰς τὸ ἔργον του "Βίος τοῦ Ἰησοῦ" (1835) κατέλη-
ξεν εἰς τὴν ἀρνησιν τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οἱ ἀκαιοὶ
τῆς Τυβλιγγέλου σχολῆς μαθηταὶ τοῦ φερδινάνδρου Μάξου († 1860) ἐ-
μετρῆσασαν τὰς ἀκραιφῆς θέσεις τοῦ διδακταίου τῶν, καὶ τοῦ Στράουσις
ἀφ' ἐνδὸς μὲν διευρύναντες τὸν κύκλον τῶν ἀποστολικῶν βιβλίων τῆς
Κ.Α.Ι., ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑποστηρίζαντες τὴν προγενεστέρην τῆς ὑπὸ τοῦ
Μάξου ὑποδειχθείσης χρονολογίας προσέλειυσιν τῶν θεωρημῶν ὡς
μὴ ἀποστολικῶν βιβλίων. Ἡ ἐκδόσις τῆς Τυβλιγγέλου σχολῆς εἰς
τὴν ὀρθολογιστικὴν φιλελευθέρην προτεσταντικὴν θεολογίαν ὑπέστη
μεγάλη καὶ διαρκής. Ὁ Ἀλβέρτος Ρίτσι (RITSCHL, † 1889), καθηγη-
τῆς τῶν Πανεπιστημίων Βδωνης καὶ Γοττγηνς, ἀκραιφνῶς τῆς Τυ-
βλιγγέλου σχολῆς διὰ τῆς υἱοθέτησεως θεμελιωδῶν θέσεων τοῦ ΣΑΔΙ-
ερμαχερ καὶ τῆς Καντιανῆς φιλοσοφίας. Ὁ Ρίτσι ἐδέχθη τὴν ὑπὸ
τοῦ Βεοῦ υἱοθεσίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν εἰς αὐτὸν ἀντιθέσιν τῆς ἀ-
ποστολῆς νὰ συγχωρησθῆ τὰς ἀμαρτίας τῶν ἀνθρώπων (δὲν ἐδέχετο κλη-

233

ρονομικὸν προκατορικὸν ἁμάρτημα) καὶ νὰ ἰδρῶσθῆ ἐξ αὐτῶν τὴν
Βασιλείαν τοῦ Βεοῦ, διὰ καὶ ἡ υἱοθεσία τοῦ Χριστοῦ ἐνεργεῖ εἰς
τὴν ἰδρυθείσαν Χριστιανικὴν κοινότητα. Παραλλήλως ἀνεπτύχθη καὶ
ἡ θρησκευτικὴ σχολὴ τῆς προτεσταντικῆς θεολογίας, ἡ ὁποία
ἐθεώρει τὸν Χριστιανισμὸν ὡς ἀπλοῦν στέδιον ἐξελίξεως τῆς θρη-
σκείας, προελθὸν ἐκ τῆς ἀναπτύξεως καὶ συνθέσεως στοιχείων ἐκ
τῶν προγενεστέρων θρησκείων. Ἡ κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Κ' αἰ. ἀνα-
πτυχθείσα "Διαλεκτικὴ θεολογία" ὑπὸ τοῦ Καρόλου ΒΑΡΤΗ ἐτόνυσε
τὴν μεγάλην ἀπόστασιν Βεοῦ καὶ ἀνθρώπου, τὴν διὰ τοῦ λόγου ἀ-
ποκάλυψιν τοῦ Βεοῦ, τὴν διὰ τῆς θελήσεως καὶ τῆς ἡλικίης κοινω-
νίας μετὰ τοῦ Βεοῦ καὶ τὴν "δυναμικτικὴν" στέδιν τοῦ ἀνθρώπου
ἐναντὶ τοῦ Βεοῦ. Παραλλήλως πρὸς τὴν φιλελευθέρην προτεσταντι-
κὴν θεολογίαν ἀνεπτύσσεται καὶ ἡ ο υ ν τ η ρ η τ ι κ ῆ προτε-
σταντικὴ θεολογία κατ' ἀντιδιαστολήν πρὸς τὴν πρώτην. Οἱ συντη-
ρητικὸς ὅμως διευκρίνοντο εἰς τοὺς δεχομένους ὡς **μόνην πύθυντι-**
κὴν πηγὴν τῆς Ἀποκαλύψεως τὴν Ἀγ. Γραφῆν καὶ εἰς τοὺς ἐπιμέ-
νοντας καὶ εἰς τὰ συμβολικὰ βιβλία τοῦ Προτεσταντισμοῦ. Ἀπὸ τῆς
ἀρχῆς τοῦ 18' αἰ. ἡ συντηρητικὴ θεολογία προσέλαβεν εὐοβριστι-
κὸν χαρακτῆρα (νεο-εὐοβρισμὸς). Ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 18' αἰ. ὑπεχώ-
ρησεν ὁ εὐοβριστικὸς χαρακτῆρ τῆς συντηρητικῆς θεολογίας, ἐνῶ
ἀνεπτύχθη ἡ τελειοσοφία νὰ συμβιβάσθῃ τὰς ἀντιθέσεις τῆς φιλελευ-
θέρως καὶ τῆς συντηρητικῆς προτεσταντικῆς θεολογίας.

27